

6 Hoger onderwijs

	Hoofdpijnen	181
6.1	De student	182
6.2	De opleiding	194
6.3	Het bestuur	200
	Literatuur	207

Hoger onderwijs

Kengetallen

Hoger beroepsonderwijs

Associate degree

Aantal studenten

19.719

Bekostigd

Aantal opleidingsvarianten

277 **77**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Bachelor

Aantal studenten

455.992

Bekostigd

Aantal opleidingsvarianten

1.383 **283**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Master

Aantal studenten

14.835

Bekostigd

Aantal opleidingsvarianten

248 **131**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Aantal instellingen

36 **61**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Wetenschappelijk onderwijs

Bachelor

Aantal studenten

214.136

Bekostigd

Aantal opleidingsvarianten

496 **2**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Master

Aantal studenten

127.465

Bekostigd

Aantal opleidingsvarianten

947 **11**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Aantal instellingen

18 **2**

Bekostigd

Niet-bekostigd

Financiële gegevens

Liquiditeit

1,12

Solvabiliteit

0,53

Rentabiliteit

0,39

1 bestuur onder aangepast financieel toezicht

Dit geeft aan in hoeverre onderwijsinstellingen in een jaar 'winst' of 'verlies' hebben gekend. De IvHO hanteert de signaleringswaarde van 0%.

Dit geeft aan hoeveel geld er beschikbaar is om geplande uitgaven op korte termijn te kunnen doen. De IvHO hanteert een signaleringswaarde van 0,75 tot 1,5.

Liquiditeit

0,97

Solvabiliteit

0,53

Rentabiliteit

0,62

0 besturen onder aangepast financieel toezicht

Dit geeft aan in hoeverre onderwijsbesturen in staat zijn om hun schulden in te lossen. De IvHO hanteert de signaleringswaarde van 0,30.

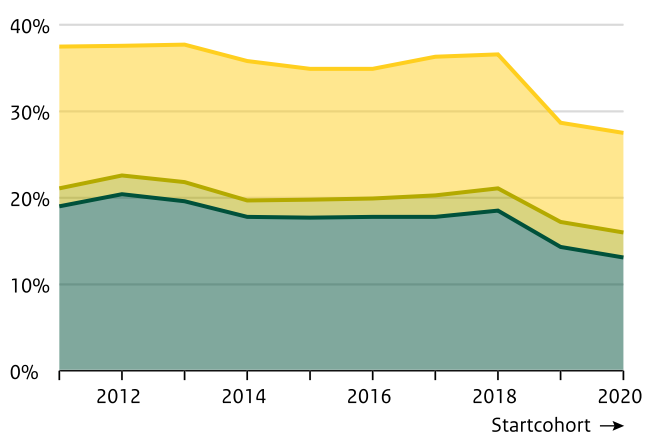
Uitval en switch van opleiding in het hbo en wo

Hbo-bachelorstudenten die gestart zijn in 2019/2020 en 2020/2021 bleven veel meer dan voorheen in dezelfde opleiding. De uitval en switch na 1 jaar is onder hbo-bachelorstudenten de afgelopen 2 startcohorten met ongeveer 9 procentpunten afgenomen naar 27,5 procent. Het aandeel wo-bachelorstudenten dat na het eerste jaar uitvalt of switcht is in 2020/2021 iets

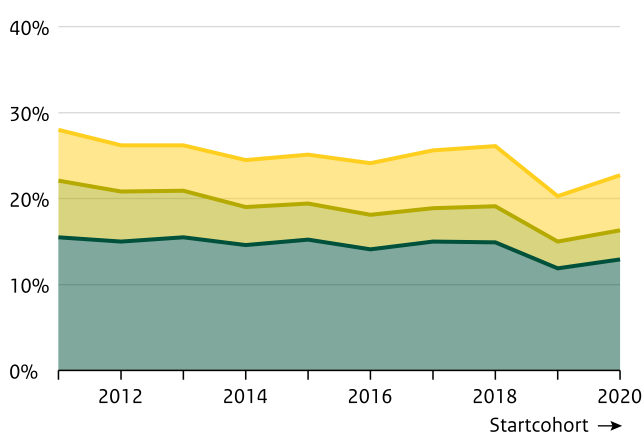
— Naar andere hbo studie — Naar wo — Uitval

↑ Percentage uitval en switch bekostigde **hbo-bachelor** na 1 jaar

— Naar andere wo studie — Naar hbo — Uitval

↑ Percentage uitval en switch bekostigde **wo-bachelor** na 1 jaar

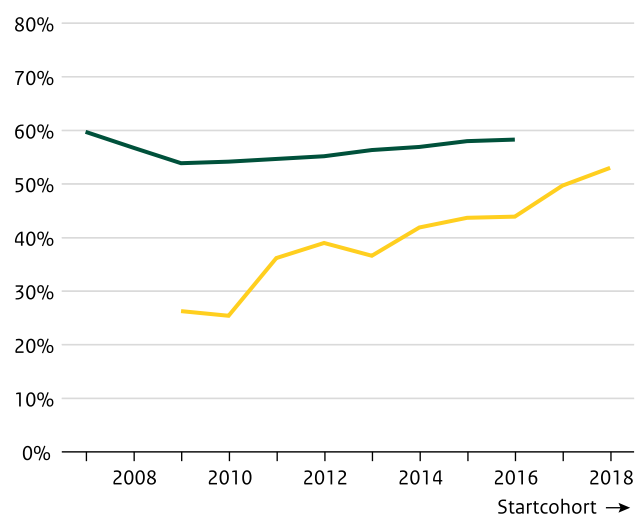
Diplomarendement

Het aandeel hbo-bachelorstudenten dat een diploma heeft gehaald (in nominale studieduur plus 1 jaar) is de afgelopen 2 jaar licht toegenomen. Voor het diplomarendement van de Ad-studenten geldt een toename van 9 procentpunten in de laatste 2 jaar. Het diplomarendement van wo-bachelorstudenten daalt licht naar een kleine 68 procent.

Herinschrijvers bekostigde hbo-bachelor na vijf jaar en inschrijvers associate degree na 3 jaar

— Bachelor — Associate degree

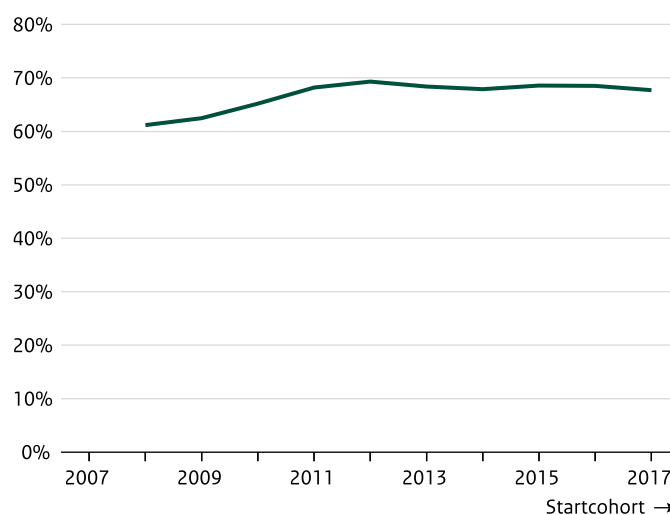
↑ % Diploma behaald in hbo

Herinschrijvers bekostigde wo-bachelor na vier jaar

— Bachelor

↑ % Diploma behaald in wo

Bron: Ivho 2022. De cijfers van het jaar 2021 zijn voorlopig.

Hoofdpijnen

Gevolgen coronapandemie • In september 2021 konden studenten gelukkig met veel onderwijsactiviteiten op locatie het studiejaar starten, maar het kalenderjaar 2021 eindigde weer met afstandsonderwijs. De coronabeperkingen hebben voor veel studenten tot eenzaamheid en motivatieproblemen geleid en voor veel docenten tot een hoge werkdruk. Sommige studenten hebben studievertraging opgelopen, of vrezen dat nog te krijgen. Instellingen monitoren de gevolgen van de coronapandemie voor hun werknemers en studenten en zetten zich in, soms met middelen uit het Nationaal Programma Onderwijs, om de negatieve effecten te beperken. Velen hebben zich ingezet om er, gezien de omstandigheden, het beste van te maken.

Actuele visie op digitaal onderwijs belangrijk • Tijdens de coronapandemie is de digitalisering van het onderwijs versneld, de ICT-infrastructuur verbeterd, de deskundigheid van docenten vergroot en zijn nieuwe werkvormen ontwikkeld. Instellingen willen de voordelen van digitalisering vasthouden. Het is daarom belangrijk dat zij een actuele visie op digitaal onderwijs ontwikkelen op basis van de evaluaties gedaan tijdens de coronacrisis. Een afweging van de effectiviteit, het nut, de nieuwe mogelijkheden en de kwaliteit van digitaal onderwijs is op z'n plaats, afgezet tegen de benodigde faciliteiten, de beperkingen in de interactie en de grote inzet die het vraagt van veel van docenten. Afstandsonderwijs dient een afgewogen plaats te krijgen naast het fysieke onderwijs. Als dit goed lukt, kunnen studenten profijt hebben van kwalitatief versterkt en flexibeler hoger onderwijs.

Transparantie over landelijke ontwikkelingen nodig • De kwaliteit van het overgrote deel van de opleidingen is stabiel en goed, zo blijkt steeds weer uit visitaties en accreditaties. Kwaliteitsoordelen over individuele opleidingen zijn toegankelijk voor iedere belangstellende. Echter, er bestaat geen landelijk beeld van de uitdagingen en de ontwikkelingen op opleidingsniveau. Zoals het accreditatiestelsel nu wettelijk is verankerd en archiveringssystemen en procedures zijn vormgegeven, is niemand in staat dat te maken. Studenten en beleidsmakers zijn gebaat bij meer inzicht in landelijke ontwikkelingen. Transparantie verdient volgens de inspectie verbetering, zowel door aanpassingen binnen

het huidige stelsel als door aandacht ervoor in de discussie over een mogelijk vernieuwd accreditatiestelsel.

Aandacht voor risicomanagement • Instellingen besteden aandacht aan risicomanagement. De mate waarin zich incidenten hebben voorgedaan rond cybercriminaliteit en sociale veiligheid wijzen evenwel op de noodzaak van verdergaande inspanningen: meer integraal risicomanagement, analyses van de eigen kwetsbare onderdelen, een organisatiebrede aanpak, leren van elkaar en ook het hebben van landelijke regie zijn essentiële ingrediënten. Ook lijkt aandacht gewenst voor de klachtenprocedure en voor een actievere betrokkenheid van studenten in de medezeggenschap. Mede vanuit de invalshoek dat dit goede bronnen voor risicomanagement kunnen zijn.

Actualisatie van wetgeving gewenst • De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) dateert uit een tijdperk waarin flexibilisering, internationalisering en digitalisering weinig gebruikelijk waren. Nu interpretatie van bepalingen in de geest van de wet steeds lastiger wordt, verzwakt dat de juridische kaders voor goed onderwijs waarop studenten en instellingen moeten kunnen vertrouwen. Die heldere juridische kaders heeft de inspectie ook nodig voor de handhaving van regelgeving. Een actualisatie van de wetgeving voor het hoger onderwijs is gewenst. De inspectie wijst hier al geruime tijd op.

Maatschappelijke opgaven van het onderwijs • In deze paragraaf beschrijven we de bijdrage van het hoger onderwijs aan het realiseren van de maatschappelijke opgaven. Die zijn:

1. Elke leerling en student verlaat het onderwijs geletterd en gecijferd.
2. Elke leerling en student kent zichzelf en heeft geleerd zelfstandig keuzes te maken.
3. Elke leerling en student draagt bij aan sociale samenhang in de samenleving.
4. Elke leerling en student slaagt in het vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt.
5. Elke leerling en student krijgt gelijke kansen en een passend aanbod.

Deze maatschappelijke opgaven zijn een concretisering van de kerntaken of kernfuncties van het onderwijs. In het algemeen gaat het dan om kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

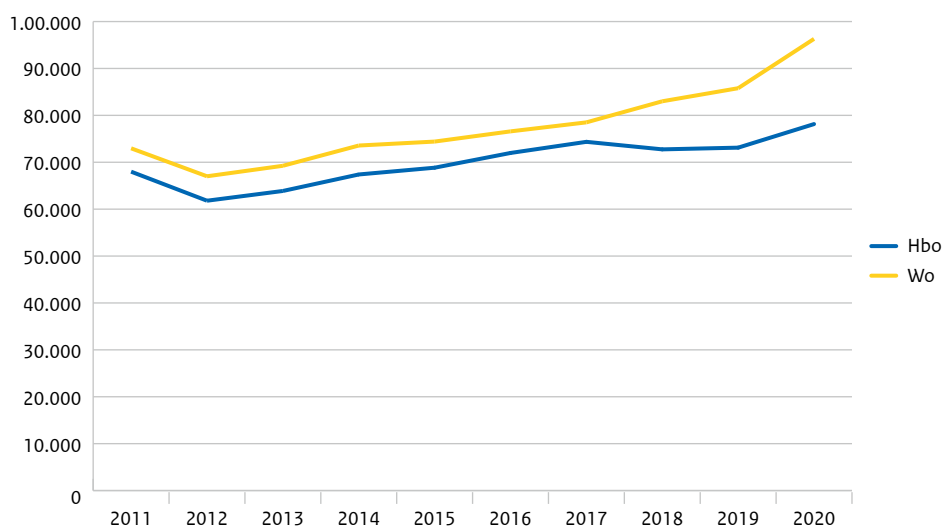
6.1 De student

Elke leerling en student verlaat het onderwijs geletterd en gecijferd

Verdieping basisvaardigheden • Steeds meer studenten behalen een diploma in het hoger onderwijs. Zo draagt het hoger onderwijs in belangrijke mate bij aan de kwalificatiefunctie, en aan een versterking van de capaciteiten van de student. Studenten die instromen in het hoger onderwijs hebben in hun vooropleiding een aanbod rekenen/wiskunde, taal en burgerschap gehad. Gerelateerd aan de vakinhoud van de opleiding in het hoger onderwijs worden deze kennis en vaardigheden verdiept.

Toename diploma's • In het studiejaar 2020/2021 haalden meer Nederlandse en internationale studenten een associate degree-, bachelor- of masterdiploma dan in 2019/2020, zowel in het hoger beroepsonderwijs (hbo) als in het wetenschappelijk onderwijs (wo). Over 10 jaar gezien, stijgt het aantal gediplomeerden gestaag (figuur 6.1a). Het diplomarendement van herinschrijvers aan de hbo- en wo-bachelor is de laatste 5 jaar redelijk stabiel. Voor het hoger beroepsonderwijs ligt dit de laatste jaren rond de 56 à 58 procent en voor het wetenschappelijk onderwijs rond de 68 procent (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Figuur 6.1a Totaal aantal behaalde diploma's (Ad, bachelor en master) in het hoger onderwijs in de jaren 2011/2012-2020/2021

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Elke leerling en student kent zichzelf en heeft geleerd zelfstandig keuzes te maken en elke leerling en student draagt bij aan sociale samenhang in de samenleving

Studentenwelzijn

Welzijn tijdens coronapandemie onder druk • Het welzijn van een deel van de studenten blijft onder druk staan (Inspectie van het Onderwijs, 2021b). Er zijn meerdere instellingen die studenten, niet altijd representatief, hebben gevraagd naar hun welzijn gedurende de coronapandemie. Zo blijkt uit studentenmonitors en enquêtes van universiteiten en hogescholen dat veel studenten het moeilijk hebben. Het kost deze studenten moeite om zich te motiveren voor en te concentreren op het afstandsonderwijs. Studenten hebben last van toegenomen somberheid en eenzaamheid (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Er zijn aanwijzingen dat er door de coronapandemie en de bijbehorende maatregelen meer studenten zijn met psychische klachten, zoals angst en somberheid (RIVM, Trimbos-instituut, & GGD GHOR Nederland, 2021). Daarnaast misten veel studenten het contact met medestudenten en docenten, en voelen zich minder verbonden met de opleiding en de instelling (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Acties om studentenwelzijn tijdens de coronapandemie te bevorderen • Een deel van de bevroegde studenten met een verminderd welzijn geeft aan dat hun welzijn bevorderd kan worden door meer of betere ondersteuning of begeleiding bij hun studie. Er is behoefte aan fysieke ontmoetingen met medestudenten en docenten (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Instellingen noemen verschillende manieren om rekening te houden met de ondersteunings- en onderwijsbehoeften van hun studenten. Zo hebben instellingen ingezet op meer en betere (individuele) begeleiding en het beschikbaar maken van voldoende studieplekken. Een deel van de maatregelen richt zich specifiek op kwetsbare studenten, zoals internationale studenten, studenten met een functiebeperking, eerste-generatie- en eerstejaarsstudenten. Voor hen is ingezet op intensiever contact en (extra) begeleiding en coaching (Inspectie van het Onderwijs, 2020; NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Instellingen plannen om een groot deel van de gelden uit het Nationaal Programma Onderwijs in te zetten voor de verbetering van studentenwelzijn en sociale binding (OCW, 2021).

Persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef

Persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef onderdeel van accreditaties • Artikel 1.3, vijfde lid van de WHW verplicht instellingen aandacht te schenken aan de persoonlijke ontplooiing van hun studenten en de bevordering van hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Persoonlijke ontplooiing en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef zijn opgenomen in (inter)nationale raamwerken en beoordelingskaders. Bij visitaties en accreditaties voldoen opleidingen aan de vereisten, waarbij wel veel variatie bestaat in de invulling ervan. De kaders zijn relatief open geformuleerd en geven ruimte aan instellingen en opleidingen om op eigen wijze persoonlijke ontplooiing en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te concretiseren, passend bij de eigen uitgangspunten, doelgroep, discipline of professie (Inspectie van het Onderwijs & NVAO, 2021).

Een breed scala aan activiteiten • In de praktijk – zo blijkt onder meer uit bestuursgesprekken die inspecteurs voeren – besteden veel instellingen aandacht aan maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef in het kader van onderwerpen als inclusie, duurzaamheid en/of grootstedelijke problematiek. Soms verweven opleidingen die aandacht in het gehele curriculum, soms in aparte vakken of studierichtingen (zoals het vak filosofie, track religie en samenleving) en vaak organiseren zij ook activiteiten buiten het curriculum om. Vaak maken instellingen op hun website en in informatie over de opleidingen duidelijk welk thema zij belangrijk vinden. Door de variatie is het moeilijk een landelijk beeld te schetsen van de inhoud van het aanbod.

Beoordeling van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef verschilt Instellingen geven aan verschillende visies te hebben op de beoordeling van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. De ene instelling benadrukt dat studenten daar steeds op worden beoordeeld bij de afsluiting van verschillende vakken waarbij maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef onderdeel is van de eindtermen. Andere instellingen beschouwen persoonlijke ontplooiing en maatschappelijk verant-

woordelijkheidsbesef als merkbaar, maar zeer beperkt meetbaar. Weer andere instellingen verwijzen naar hun alumninetwerk om het effect van hun aandacht voor maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te illustreren. Zolang opleidingen hun eindkwalificaties aantoonbaar realiseren, bieden de wettelijke kaders ruimte voor verschillende benaderingen. (Inspectie van het Onderwijs & NVAO, 2021).

In mei 2021 heeft de inspectie een vragenlijst laten invullen door 1.538 studenten. Deze studenten beantwoordden vragen over onder meer de gevolgen van de coronacrisis, over sociale veiligheid en over de aandacht in opleidingen voor maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. De bevroegde studenten vormen een goede afspiegeling van studenten uit het hoger beroeps- onderwijs en uit het wetenschappelijk onderwijs en zijn representatief naar geslacht. Oudere studenten, studenten met een migratieachtergrond en studenten economie en studenten gedrag en maatschappij zijn echter ondervertegenwoordigd. Op meerdere plaatsen in dit hoofdstuk wordt naar het onderzoek onder de 1.538 studenten verwezen. Meer details zijn te vinden in de technische rapporten (Inspectie van het Onderwijs, 2021e, 2022d).

Onderwerpen die voor spanningen zorgen worden veelal besproken • Veel instellingen spannen zich in om verschillende opvattingen die in de maatschappij leven ter sprake te brengen bij hun studenten. We horen voorbeelden van opleidingen waar het maatschappelijke debat in volle heftigheid terugkomt in onderwijssituaties. Verschillende besturen zien het als hun taak om een respectvolle omgang te bevorderen en om docenten te ondersteunen bij het aangaan van het gesprek. Zij geven ons in gesprekken mooie voorbeelden, maar tegelijk geven studenten ook voorbeelden van gemiste kansen. Ongeveer de helft van de studenten die hiernaar gevraagd zijn geeft aan dat docenten actuele maatschappelijke onderwerpen bespreekbaar maken wanneer deze zorgen voor spanningen in het onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Zo gaven verschillende studenten die een opleiding volgen in de sector gedrag en maatschappij als voorbeeld dat er bij sociale opleidingen veel ruimte is voor het bespreken van actuele maatschappelijke onderwerpen. Ook illustreerden studenten van verschillende opleidingen dat docenten aandacht besteden aan de coronapandemie en de impact op het dagelijks leven. Ongeveer een op de acht bevroegde studenten vindt echter dat docenten maatschappelijke onderwerpen niet bespreekbaar maken (tabel 6.1a). Een vijfde deel weet niet of docenten actuele maatschappelijke onderwerpen bespreekbaar maken als die voor spanningen in de klas zorgen: daarvan vindt een deel het lastig om een uitspraak te doen vanwege het gebrek aan interactie met medestudenten en docenten tijdens de coronaperiode.

Tabel 6.1a Percentage studenten dat het (on)eens is met de stelling dat docenten actuele maatschappelijke onderwerpen bespreekbaar maken als die zorgen voor spanningen in het onderwijs (n=1.538)

	Percentage studenten
(Zeer mee) oneens	12
Niet eens/niet oneens	18
(Zeer mee) eens	49
Weet niet	21
Totaal	100

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Vaak aandacht voor samenwerken en kritisch omgaan met informatie • De meeste bevroegde studenten, 85 procent, geven aan dat er in het onderwijs aandacht is voor het kritisch leren omgaan met informatie (tabel 6.1b). Ook vindt 74 procent dat er aandacht is voor het leren samenwerken en conflicten oplossen. In enkele gesprekken geven studenten voorbeelden als het voorkomen van conflictueuze situaties, het verdelen van taken, het ontvangen en geven van feedback, het scheppen van duidelijkheid en het organiseren van een goede bijeenkomst. Soms komt de democratische rechtsstaat aan de orde, bijvoorbeeld gerelateerd aan maatschappelijke discussies of aan de vakinhoud van een opleiding. Maar volgens 47 procent van de bevroegde studenten komt de democratische

rechtsstaat niet aan bod (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Dit is dan ook – anders dan de bevordering van het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef – geen wettelijke verplichting voor het hoger onderwijs.

Niet altijd aandacht voor maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef • Van de bevroegde studenten is respectievelijk 62 en 68 procent het eens met de 2 stellingen over de maatschappelijke betrokkenheid (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Een voorbeeld uit de praktijk is een dialoogsessie waarbij studenten verschillende standpunten over een actueel onderwerp verdedigen. Studenten worden hierbij beoordeeld op de mate waarin ze maatschappelijke ontwikkelingen volgen en hoe ze omgaan met deze ontwikkelingen. Toch vinden niet alle studenten dat de opleiding bijdraagt aan hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Dat contrasteert met de opvatting van veel besturen. Besturen geven bij ons aan dat in alle opleidingen aandacht wordt besteed aan maatschappelijke betrokkenheid. Daarom raden wij aan het gesprek te voeren met opleidingscommissies over een invulling van persoonlijke ontplooiing en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef die voor iedere student herkenbaar is.

Elke leerling en student slaagt in het vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt

Tabel 6.1b Percentage studenten dat het (on)eens is met stellingen over de aandacht in opleidingen voor sociale en maatschappelijke aspecten (n=1.538)

	(Zeer mee) oneens	Niet mee eens/niet mee oneens	(Zeer mee) eens	Weet niet
Mijn opleiding...				
...bestedt aandacht aan kennis over de democratische rechtsstaat	47	18	26	9
...leert mij om samen te werken en conflicten op te lossen	10	15	74	1
...leert me kritisch met informatie om te gaan	5	9	85	1
...maakt me bewust van mijn eigen rol en bijdrage in de samenleving	15	22	62	1
...leert mij om te gaan met maatschappelijke problematiek en ethische kwesties die ik kan tegen komen in mijn beroep	13	17	68	2

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Baankansen zijn toegenomen • De baankansen van hbo-bachelor- en wo-mastergediplomeerden uit 2019/2020 zijn tijdens de coronapandemie toegenomen. De baankansen zijn hoger dan van gediplomeerden uit 2017/2018. Dit geldt voor bijna alle opleidingen, behalve voor de hbo-opleidingen in de richting mode en industriële vormgeving en informatica. De verschillen in baankansen tussen hbo-afgestudeerden met en zonder migratieachtergrond zijn toegenomen tijdens de coronapandemie. Terwijl de verschillen in baankansen tussen wo-mastergediplomeerden met en zonder migratieachtergrond tijdens de coronapandemie juist kleiner zijn geworden (Bussink et al., 2021). Voor uitvallers uit het hoger onderwijs in 2019/2020 geldt dat zij meer last van de coronapandemie hebben dan gediplomeerden. Maar uiteindelijk hebben zij betere baankansen dan uitvallers van eerdere jaren (Inspectie van het Onderwijs, 2022e).

Elke leerling en student krijgt gelijke kansen en een passend aanbod

Associate degree

Instroom associate degree verandert • De instroom in de associate degree is tot en met 2020 flink gestegen, in 2021 vlakke de toename af (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Een deel van de startende studenten zou, als de associate degree niet zou bestaan, mogelijk niet naar het hoger onderwijs zijn gegaan. Uit gesprekken met instellingen in het hoger beroepsonderwijs blijkt dat vooral gediplomeerden uit het middelbaar beroepsonderwijs de tweejarige associate degree aantrekkelijk

vinden, omdat deze opleiding een kortere studieduur heeft, kleinschaliger is, meer begeleiding biedt en praktijkgericht is dan de vierjarige bachelor. De instroom verandert van werkenden die in deeltijd studeren naar meer doorstromers vanuit het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) die voltijds studeren (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Aanbod per regio verschillend • De meeste associate degree-opleidingen zijn te vinden binnen economie en techniek. Binnen gezondheidszorg en onderwijs zijn er minder associate degree-opleidingen. Het aanbod verschilt ook per regio. Bij hogescholen die de opleidingen in intensieve samenwerking met het middelbaar beroepsonderwijs hebben ingericht, ontstaat vaak een goede regionale samenwerking met het bedrijfsleven. Zo ontstaan voor studenten aantrekkelijke, toepassingsgerichte opleidingen, volgens de instellingen in het hoger beroepsonderwijs waarmee we hebben gesproken. Volgens de hogescholen moet de bekendheid van associate degree-opleidingen bij potentiële studenten en werkgevers vergroot worden. Sommige hogescholen worstelen nog met de kleinschaligheid en de relatief hoge (aanloop)kosten van de associate degree-opleidingen.

Zelfselectie bij mbo 4-studenten

Persoonlijke kenmerken en sociale omgeving van invloed • Er zijn verschillende drempels in het hoger onderwijs die studenten uit het middelbaar beroepsonderwijs doen afzien van een vervolgopleiding. Sommige mbo'ers hebben meer last van die drempels dan anderen. Deze drempels zijn vaak onbedoeld of onbekend bij mbo- en hbo-instellingen (Inspectie van het Onderwijs, 2021f). De beslissing om wel of niet door te studeren in het hbo, hangt voor mbo 4-ge diplomaerden samen met persoonlijke kenmerken (zoals faalangst en examenstress) en hun sociale omgeving (zoals de mening van vrienden en hulp van en stimulering door ouders). Daarnaast spelen de verwachte kosten, studieduur, en gepercipieerde moeilijkheidsgraad van het hbo een rol bij de keuze om door te studeren. Bij een langere studieduur of een toename van studiekosten zien meer mbo 4-studenten af van verdere studie. Voor sommige studenten weegt dit zwaarder dan voor andere. Zo zien bijvoorbeeld studenten met een risicoaversie vaker af van een verdere studie dan studenten zonder risicoaversie als een hbo-studie vier jaar in plaats van twee jaar duurt.

Aanbevelingen om onbedoelde zelfselectie te verminderen • Er zijn flinke verschillen in de omvang van zelfselectie bij verschillende kwetsbare groepen. Zo zullen bijvoorbeeld rond de negentienhonderd mbo 4-studenten die (zeer) veel examenstress ervaren afzien van een verdere onderwijsloopbaan als de studie vier jaar in plaats van twee jaar duurt (Inspectie van het Onderwijs, 2021f). Onbedoelde zelfselectie onder mbo 4-studenten kan verminderen door een aantal maatregelen. Zo zouden mbo en hbo gezamenlijk meer passend aanbod kunnen ontwikkelen om de doorlopende leerlijnen te stimuleren. Ad programma's zijn hier een goed voorbeeld van. Ook kan het beleid bijdragen door financiële drempels (zoals studiekosten) te beperken. Ten slotte is het van belang dat het mbo structureel aandacht besteedt aan het keuzeproces van mbo'ers. Toch is de stap naar de arbeidsmarkt vaak de meest voor de hand liggende keuze voor mbo-studenten. De keuze om niet door te studeren is pas een probleem als deze wordt veroorzaakt door drempels in het hoger onderwijs die losstaan van capaciteiten of cognitieve vaardigheden.

Engelstalige opleidingen

Engels als extra drempel voor aspirant-studenten • Voor sommige aspirant-studenten is Engels als instructietaal een drempel die kan leiden tot een andere, Nederlandstalige, opleidingskeuze. Mbo'ers aan het einde van hun niveau 4-opleiding en havisten en vwo'ers in hun laatste jaar zeggen minder snel voor een opleiding te kiezen als deze in het Engels wordt aangeboden, dan als deze in het Nederlands wordt aangeboden. Dit geldt in sterkere mate voor meisjes op het mbo en de havo, voor relatief jonge havisten of voor havisten waarvan de ouders een andere opleiding dan een opleiding in het wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd. Ook mbo'ers en vwo'ers met faalangst en havisten en vwo'ers met examenstress zien eerder af van een Engelstalige opleiding dan andere aspirant-studenten (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). De inspectie vindt het van groot belang alert te blijven op deze verschillen en er voor te waken dat Engels als instructietaal geen nieuw, onbedoeld selectiemiddel wordt.

Onvoldoende beheersing Engelse taal • Naast voordelen van Engels als instructietaal, zoals internationale oriëntatie, heeft dit ook een belangrijk nadeel. De meeste studenten en docenten zijn namelijk geen 'native speakers'. Dit brengt soms talige of didactische moeilijkheden met zich mee. Voorbeelden hiervan zijn de moeilijke verstaanbaarheid van docenten, de uitdrukkingsvaardigheid van docenten, en de eigen verantwoordelijkheid van studenten om ondersteuning te zoeken wanneer zij problemen ervaren met hun Engelse taalvaardigheid (Van den Doel et al., 2021). Uit een bevraging onder oudejaarsstudenten die aanvullend onderwijs hebben gebruikt gaf ongeveer 31 procent van de bevroegde studenten aan dat een (zeer) belangrijke reden om aanvullend onderwijs te volgen was dat het taalonderwijs Engels in de vooropleiding onvoldoende aansloot op de taaleisen van de studie (Inspectie van het Onderwijs, 2021b).

Engels als instructietaal steeds gebruikelijker • Vooral in het wetenschappelijk onderwijs is Engels als instructietaal steeds gebruikelijker. In het studiejaar 2016/2017 was het aandeel Engelstalige wo-bacheloropleidingen nog 20 procent en het aandeel wo-masteropleidingen 70 procent. Voor het studiejaar 2021/2022 zijn deze percentages respectievelijk 29 en 78 procent (UNL, 2021). Soms worden opleidingen met zowel een Nederlandstalige als Engelstalige variant aangeboden (tabel 6.1c). Hier is een stijging zichtbaar voor de wo-bachelor en een daling voor de wo-master. In studiejaar 2016/2017 was dit aandeel voor wo-bacheloropleidingen 10 procent en voor wo-masteropleidingen 12 procent. Dat Engels als instructietaal steeds gebruikelijker wordt komt onder meer door de toenemende internationale oriëntatie van studenten en instellingen (aansluiting op de internationale arbeidsmarkt) en door de toename van internationaal wetenschappelijk personeel (Inspectie van het Onderwijs, 2019a; UNL, 2020). De toename van internationale studenten kan worden gezien als oorzaak, als gevolg of beide door het gebruik van Engels als instructietaal.

Overzicht aantal anderstalige hbo-opleidingen • Voor het hoger beroepsonderwijs wordt, in tegenstelling tot dat wat de Universiteiten van Nederland (UNL) voor het wetenschappelijk onderwijs doen, het aantal anderstalige opleidingen op dit moment niet jaarlijks bijgehouden. Er is hierdoor weinig zicht op een eventuele toename van het aantal anderstalige hbo-opleidingen. De inspectie vindt het wenselijk dat op korte termijn – zonder af te wachten wat het effect wordt van de invoering van RIO – een overzicht beschikbaar komt van de ontwikkeling van anderstalige opleidingen in het hoger beroepsonderwijs.

Tabel 6.1c Aantal en percentage opleidingen naar instructietaal in het bekostigd hbo (2017/2018) en in het bekostigd wo (2021/2022)

	Engels	Nederlands	Engels en Nederlands	Engels	Nederlands	Engels en Nederlands
	N			%		
Hbo-bachelor	50	685	100	6	82	12
Hbo-master	38	106	18	24	66	11
Wo-bachelor	119	220	78	29	53	19
Wo-master	554	96	64	78	13	9

Bronnen: Vereniging Hogescholen (2017) en UNL (2021)

Aanvullend onderwijs in het hoger onderwijs

Studenten doen een beroep op aanvullend onderwijs • In het studiejaar 2020/2021 heeft ongeveer 6 procent van de bevroegde studenten gebruik gemaakt van betaald aanvullend onderwijs. Ongeveer driekwart van de studenten die aanvullend onderwijs volgden en voor de coronacrisis al studeerden, is meer tot veel meer aanvullend onderwijs gaan gebruiken tijdens de coronapandemie (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Bijna 20 procent van de studenten heeft op enig moment tijdens de opleiding aan een bekostigde instelling in het hoger onderwijs gebruik gemaakt van aanvullend onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2021b).

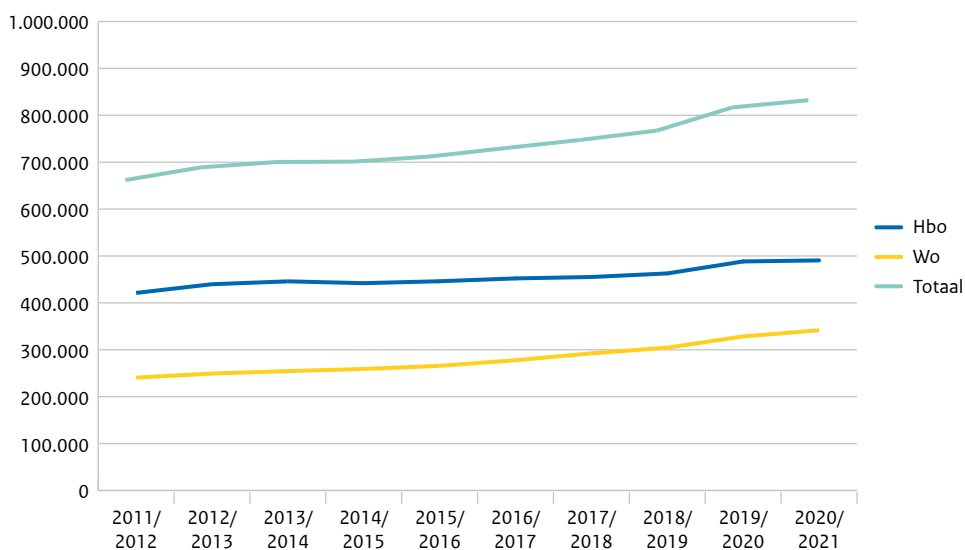
Instellingen hebben beperkt zicht op gebruik aanvullend onderwijs • Van de bevroegde studenten die aanvullend onderwijs volgden gaf ongeveer twee derde aan dat hun docenten of begeleiders niet

op de hoogte waren van dat ze aanvullend onderwijs gebruikten (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Ongeveer 42 procent gaf aan dat het gevoel dat ze tijdens de vooropleiding onvoldoende voorbereid waren op studeren in het hoger onderwijs voor hen (zeer) belangrijk was in de keuze voor aanvullend onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2021b). We vinden het belangrijk dat docenten en instellingen zicht hebben op het gebruik van aanvullend onderwijs door hun studenten. Enkele universiteiten ondernemen actie om aanvullend onderwijs beter in beeld te krijgen, bijvoorbeeld door een vragenlijst uit te zetten om beter zicht te krijgen op het soort aanvullend onderwijs waar studenten behoefte aan hebben, en de redenen waarom. Andere universiteiten geven aan dat instellingsbrede acties nu geen prioriteit hebben. In het hoger beroepsonderwijs zijn er voor de inspectie geen zichtbare activiteiten rond aanvullend onderwijs te melden, terwijl ook daar studenten gebruikmaken van aanvullend onderwijs zonder dat de docenten dat weten. Door in gesprek te gaan met studenten over de mate en de redenen van het gebruik van aanvullend onderwijs krijgen instellingen en docenten meer zicht op hoe studenten de studentbegeleiding en het onderwijs vanuit de instelling ervaren en welke behoeften studenten hebben. Dat biedt mogelijkheden om het onderwijs en de begeleiding (nog) beter af te stemmen op de behoeften van studenten.

Aantal studenten

Aantal studenten neemt toe • Het aantal studenten in het bekostigd hoger onderwijs groeit nog steeds. In het hoger beroepsonderwijs vlakt de groei wat af (figuur 6.1b). In 2021/2022 is het aantal ingeschreven studenten met 0,5 procent toegenomen en in het wetenschappelijk onderwijs met 4 procent.

Figuur 6.1b Aantal ingeschreven studenten in het bekostigd hoger onderwijs in de jaren 2012/2013-2021/2022

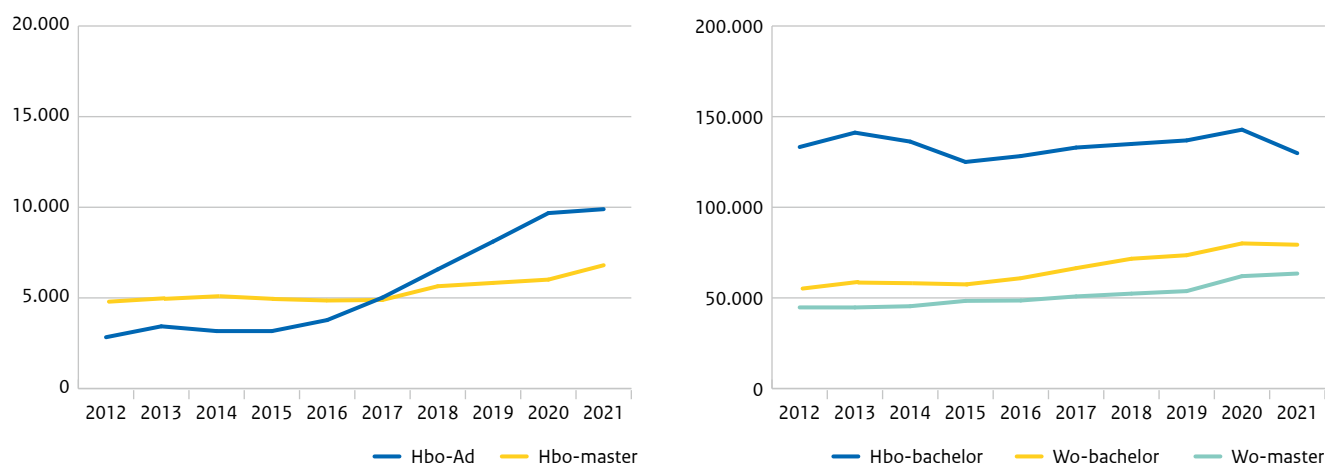

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Instroom

Minder instroom • In het studiejaar 2020/2021 steeg het aantal instromers in het hoger onderwijs sterk. In 2021/2022 is de instroom van studenten weer afgenomen. Vooral bij de hbo-bachelor is de instroom gedaald: hier is sprake van het laagste aantal instromers sinds 2016/2017 (figuur 6.1c). Ook de wo-bacheloropleidingen hebben wat minder instroom dan in 2020/2021, in tegenstelling tot de masteropleidingen, die wel meer nieuwe studenten zien binnenkomen. Dit geldt ook voor de associate degree-opleidingen, maar daar is de sterke groei van de instroom er uit.

In wo meer internationale instroom • De instroom van internationale studenten in de hbo-bachelor schommelt tussen 2017/2018 en 2021/2022 tussen de 8 en 10 procent. In het studiejaar 2021/2022 bestond 58 procent van de nieuwe hbo-masterstudenten uit internationale studenten. Hoewel dit een

Figuur 6.1c Directe en indirecte instroom in de jaren 2012/2013-2021/2022

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

aanzienlijk deel is, lag dit in eerdere studiejaar hoger. In het studiejaar 2018/2019 bestond deze instroom voor bijna 70 procent uit internationale studenten. De internationale instroom in het wetenschappelijk onderwijs blijft toenemen. Het grootste deel van de internationale studenten komt uit EER-landen. De internationale instroom in de wo-bachelor groeide tussen 2017 en 2021 van ongeveer 20 naar bijna 30 procent; in de wo-master van ongeveer 28 naar ongeveer 33 procent. De toename komt vooral door meer instroom van studenten uit EER-landen (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Studiesucces

Wisselend beeld uitval eerstejaarsstudenten • De uitval van eerstejaarsstudenten aan associate degree-opleidingen neemt al enkele jaren af. Ongeveer 17 procent van de eerstejaars die in 2020/2021 aan hun studie begonnen, is in 2021/2022 niet meer ingeschreven in het hoger onderwijs. De uitval onder eerstejaars hbo-bachelorstudenten is gelijk gebleven, namelijk 11,5 procent. In het wetenschappelijk onderwijs is het aandeel uitvallers toegenomen, zowel in de bachelor als in de master, na een jaar van daling. De uitval onder wo-bachelorstudenten die in 2020/2021 aan hun studie begonnen, is 6,4 procent; onder wo-masterstudenten 4,4 procent (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Uitval eerstejaars hoger bij sommige groepen studenten, maar verschil neemt af • In het hoger onderwijs is de uitval onder studenten met ouders met lage inkomens hoger dan onder studenten met rijkere ouders. Ook de uitval onder studenten met mbo-opgeleide ouders is hoger dan onder studenten waarvan de ouders een diploma in het hoger onderwijs hebben gehaald. De verschillen tussen deze groepen studenten zijn het afgelopen jaar kleiner geworden. De afgelopen tien jaar nam het verschil in

Tabel 6.1d Positie na een jaar studie van voltijd bachelorstudenten naar vooropleiding (in percentages, cohort 2020/2021, n=96.265)

	Nog in studie	Horizontale switch	Verticale switch	Uitval
Onbekend	74,5	8,4	2,9	14,2
Mbo 4	72,7	11,4	1,4	14,5
Mbo 4 zonder diploma	60,1	18,0	1,4	20,5
Havo	71,2	16,5	3,1	9,2
Vwo	79,6	5,9	9,7	4,8

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

uitval tussen studenten met en zonder migratieachtergrond verder af; nu is er geen duidelijk verschil meer tussen de uitval van studenten met en zonder migratieachtergrond. Er blijft wel een verschil bestaan tussen het studiesucces van mannelijke en vrouwelijke studenten; vrouwen doen het wat beter (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Instromers zonder mbo-diploma minder vaak door naar tweede jaar • In 2020 was het mogelijk om vanuit een mbo 4-opleiding door te stromen naar het hoger beroepsonderwijs zonder volledig diploma. Hierdoor konden studenten die wat vertraging hadden opgelopen tijdens de coronacrisis toch beginnen aan een hbo-opleiding. In 2020/2021 zijn 1.751 studenten zonder volledig mbo 4-diploma begonnen met een hbo-bachelor en 174 met een associate degree-opleiding. Deze studenten moesten uiterlijk 1 januari 2021 hun mbo-diploma halen. In het eerste jaar voltijd hbo-bachelor is 20,5 procent van deze studenten uitgevallen (tabel 6.1d). Het kan zijn dat de combinatie van het afronden van het middelbaar beroeps- onderwijs en het starten met een hbo-opleiding tijdens de coronapandemie voor hen toch te zwaar was, of ze hebben niet binnen een half jaar alsnog het mbo 4-diploma gehaald. Een bijna net zo'n groot deel, 18 procent, is inmiddels van studie veranderd (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Uitval coronageneratie na het eerste jaar hoger • Studenten die in 2019/2020 zijn gestart aan een opleiding in het hoger onderwijs kregen te maken met coronabeperkingen. Ter compensatie kregen zij uitstel van het bindend studieadvies aan het einde van het eerste jaar. De uitval na het eerste jaar van deze groep is opvallend afgenomen vergeleken met groepen die eerder aan een opleiding zijn begonnen (Inspectie van het Onderwijs, 2021b). Echter, na het tweede jaar is de totale uitval van de groep wo-studenten nauwelijks anders dan de uitval na twee jaar van eerdere groepen. De wo-studenten gestart in 2019/2020 zijn dus vaker in het tweede jaar uitgevallen (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Opleidingsroutes tot het leraarschap

Zij-instroom in het beroep • Met Zij-instroom in het Beroep van leraar (ZiB) kunnen geschikte kandidaten versneld – in ieder geval binnen twee jaar – worden opgeleid tot leraar door middel van maatwerktrajecten. Het traject is bedoeld voor mensen met een afgeronde vooropleiding in het hoger onderwijs met relevante werk- of levenservaring. Kandidaten die na een assessment geschikt zijn bevonden, worden door een school aangesteld als leraar. De betrokken pabo's en scholen dragen samen zorg voor scholing en begeleiding en maken daarover afspraken. De overheid verstrekt subsidie aan de scholen om bij te dragen aan het onderzoek naar de geschiktheid van de kandidaat, de scholing en de begeleiding van de zij-instromer in het beroep.

Omvangrijke bijdrage zij-instromer aan het leraarsberoep • Van elke zes tot zeven nieuwe leraren komt er één het basisonderwijs binnen via de zogeheten Zij-instroom in het Beroep van leraar (Inspectie van het Onderwijs, 2021g). Deze zij-instromers vormen een aanzienlijke groep nieuwe, enthousiaste en gemotiveerde leraren. Schoolleiders en -bestuurders en de begeleiders vinden zij-instromers een mooie aanvulling op hun personeelsbestand. Voor bijna de helft van de geïnterviewde schoolbesturen is het lerarentekort de belangrijkste reden om zij-instromers aan te stellen. Daarnaast kunnen zij-instromers bijdragen aan een professionele schoolcultuur.

Meer maatwerk gewenst voor de zij-instromer in het leraarsberoep • Het zij-instroomtraject is over het algemeen goed georganiseerd, de pabo's voeren veelal systematisch kwaliteitszorg uit en het merendeel van de schoolbesturen en scholen hanteert beleid voor ZiB (Inspectie van het Onderwijs, 2021g). De zij-instromers zijn over het algemeen tevreden over de begeleiding op de school (zie ook hoofdstuk 2). Niet alle pabo's bieden echter een traject op maat. Soms zou het geschiktheidsonderzoek beter benut kunnen worden om een maatwerktraject passend bij de cursist in te richten. Daarnaast is er geen overeenstemming bij pabo's onderling wanneer iemand geschikt is. Dat kan ertoe leiden dat de verwachtingen over de zij-instromer uiteenlopen en de zij-instromer onvoldoende begeleiding krijgt. Dit klemt des te meer omdat deze zij-instromers direct voor de klas staan. Het is daarom belangrijk dat er heldere afspraken komen over geschiktheid tussen pabo's onderling en met de scholen.

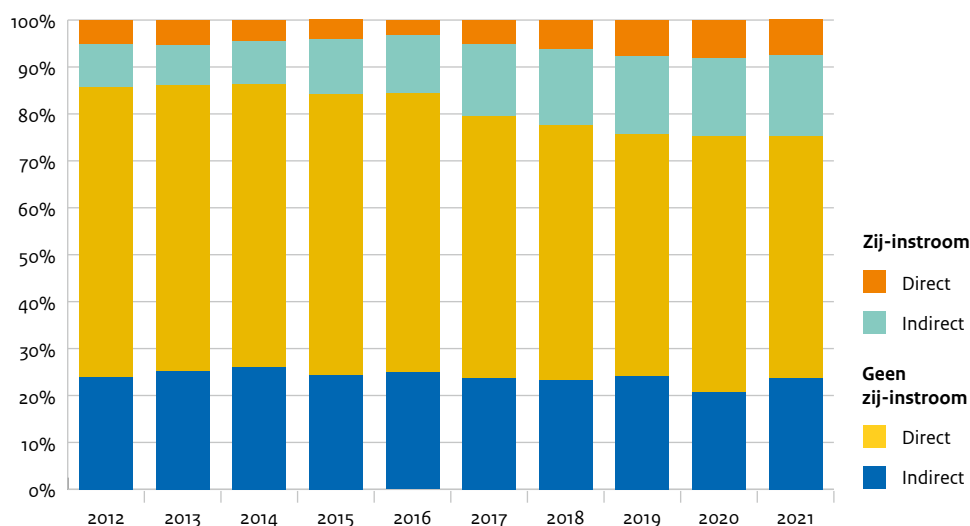
Meer samenwerking tussen scholen en pabo nodig • De helft van de schoolbegeleiders van de zij-instromers geeft aan dat er gezamenlijk overleg plaatsvindt tussen de zij-instromer, de schoolbegeleider en de opleidingsbegeleider van de pabo over de voortgang van de zij-instromers of de begeleiding (Inspectie van het Onderwijs, 2021g). Sommige schoolbegeleiders zeggen alleen via de zij-instromer geïnformeerd te worden. Daarnaast wordt de school — ondanks dat de wet dit voorschrijft — niet altijd betrokken bij het beoordelen van het praktijkdeel van het bekwaamheidsonderzoek. Er is meer samenwerking nodig tussen pabo's onderling en tussen pabo's en scholen in de uitvoering van het zij-instroomtraject.

Zij-instroom in de lerarenopleidingen

Groepen zij-instroom en reguliere instroom in de lerarenopleiding • De reguliere instroom in de lerarenopleiding betreft de studenten die direct vanuit het middelbaar beroepsonderwijs of voortgezet onderwijs of indirect na een (deel van een) opleiding in het hoger onderwijs overstappen naar een lerarenopleiding. Daarnaast bestaat er een groep zij-instromers in de lerarenopleidingen. Dat zijn studenten die twee jaar of langer geen enkele vorm van bekostigd onderwijs gevolgd hebben. Deze groep zij-instroom bestaat uit twee subgroepen, namelijk zij-instromers die niet eerder een opleiding binnen het hoger onderwijs hebben gevolgd (zij-instroom direct) en zij-instromers die langer dan twee jaar geleden ingeschreven zijn geweest bij een opleiding in het hoger onderwijs (zij-instroom indirect). Studenten van de laatste subgroep kunnen de eerdere opleiding in het hoger onderwijs met succes hebben afgesloten of zonder diploma behaald te hebben gestopt zijn.

Aandeel zij-instromers pabo is verdubbeld tot een kwart • Als we de piek in de instroom van 2020/2021 buiten beschouwing laten, dan stijgt de instroom bij de pabo's in 2021/2022 in lijn met de trend van de jaren 2019/2020 en daarvoor. In 2021/2022 zijn 7.875 studenten gestart aan een pabo en een kwart daarvan is zij-instromer (figuur 6.1d). Het aandeel zij-instromers is in de afgelopen 10 jaar met 10 procentpunten toegenomen. Dit komt vooral door een toename van zij-instromers die langer dan 2 jaar geleden een opleiding in het hoger onderwijs hebben gevolgd, de indirecte zij-instroom (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Vaak gaat het om hoger opgeleiden die in hun loopbaan een overstap willen maken naar het beroep van leraar (Inspectie van het Onderwijs, 2019b).

Figuur 6.1d Instroom in de pabo naar reguliere en zij-instroom in de jaren 2012/2013–2021/2022 (in percentages, n 2021/2022=7.875)

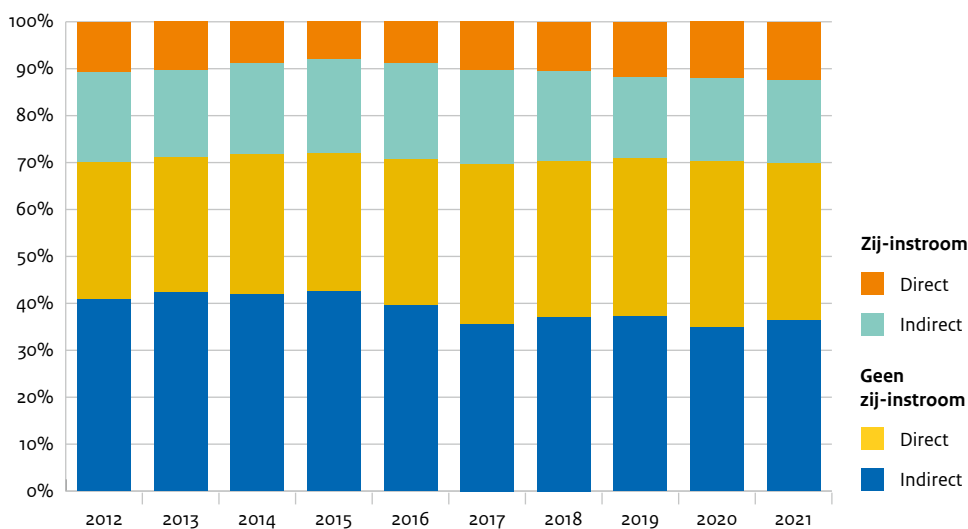

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Een derde instroom tweedegraads lerarenopleidingen is zij-instroom • Aan de tweedegraads lerarenopleidingen zijn in 2021/2022 in totaal 6.669 studenten gestart en deze instroom neemt de laatste jaren af, vooral de reguliere instroom. De directe en indirecte zij-instroom laat de laatste 3 jaar een kleine toename zien van samen ongeveer 1 procentpunt (figuur 6.1e).

Zij-instroom studeert meestal in deeltijd • De zij-instromers studeren vaker dan de reguliere instromers aan een deeltijd lerarenopleiding. Meer dan 90 procent van de indirecte zij-instroom en ongeveer driekwart van de directe zij-instroom in de pabo volgt de opleiding in deeltijd. Van de reguliere instroom studeert minder dan 10 procent van de directe instroom en 27 procent van de indirecte instroom in deeltijd. Ook bij de tweedegraads lerarenopleidingen studeren zij-instromers overwegend in deeltijd en de reguliere instroom in voltijd. Zij-instromer zijn gemiddeld ouder dan reguliere instromers. De meerderheid van de reguliere directe instroom in de pabo is 18 tot en met 20 jaar. Bij de zij-instroom is meer dan helft 26 jaar of ouder, bij de indirecte zij-instroom zelfs ouder dan 30 jaar. Bij de tweedegraads lerarenopleidingen is de leeftijdsopbouw vergelijkbaar met die bij de pabo (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Figuur 6.1e Instroom in de tweedegraads lerarenopleiding naar reguliere en zij-instroom in de jaren 2012/2013–2021/2022 (in percentages, n 2021/2022=6.669)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Vooropleiding zij-instromers wijkt af • Van de zij-instromers die direct, dus zonder eerst in het hoger onderwijs gestudeerd te hebben, instromen in de pabo heeft 52 procent een mbo-vooropleiding, onder de reguliere directe instromers is dat ruim 31 procent. En bij de zij-instromers die eerder in het hoger onderwijs een opleiding hebben gevolgd, is het aandeel vwo'ers met 33 procent hoger dan bij de reguliere indirecte (bijna 19 procent) en directe (12 procent) instroom. Een kwart van de directe zij-instromers in de tweedegraads lerarenopleidingen heeft een buitenlands diploma of Europees baccalaureaat.

Uitval zij-instromers na een jaar hoog • Zij-instromers bij de pabo en de tweedegraads lerarenopleidingen vallen vaker uit dan de reguliere studenten. Bij de directe zij-instromers in de pabo is de uitval van de groep die in 2020 is gestart 27 procent. Dat is flink hoger dan de uitval van reguliere directe instromers, die 14 procent is. Dit is bij de tweedegraads lerarenopleidingen ook het geval maar de verschillen tussen de groepen zijn veel kleiner, namelijk 22 procent voor de directe zij-instromers en bijna 17 procent voor de directe reguliere instroom (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Deeltijdstudenten die in 2017 waren gestart bij bekostigde en niet-bekostigde pabo's en

lerarenopleidingen viel de combinatie van studeren, werk en gezin soms zwaar (Inspectie van het Onderwijs, 2019b). Zij kregen vaak minder vrijstellingen dan ze hadden verwacht. Bijna een derde van de studenten gaf aan een te hoge werkdruk te ervaren. Ook gaven sommige studenten van deeltijd lerarenopleidingen aan dat ze moeite hebben met de manier waarop ze aangesproken worden: te kinderachtig en te directief.

Diplomarendement van reguliere studenten hoogst bij pabo, laagst bij tweedegraadsopleidingen • Het diplomarendement na vijf jaar van de studenten die direct vanuit het middelbaar beroepsonderwijs of voortgezet onderwijs de pabo instromen (regulier direct), ligt hoger dan van studenten die vanuit een andere opleiding in het hoger onderwijs (regulier indirect) naar de pabo overstappen en hoger dan dat van zij-instromers. Ook na zes of zeven jaar studie ligt het diplomarendement van studenten die direct uit het mbo of voortgezet onderwijs komen het hoogst (tabel 6.1e). Bij de tweedegraads lerarenopleidingen behalen zij-instromers na vijf, zes en zeven jaar juist een hoger diplomarendement dan de reguliere instromers. Het diplomarendement van de tweedegraads lerarenopleidingen is lager dan dat van de pabo (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Beide typen opleidingen kunnen het rendement mogelijk verbeteren als zij hun didactiek en pedagogische benadering verder afstemmen op de onderwijsbehoeften van de verschillende studenten.

Tabel 6.1e Diplomarendement herinschrijvers aan de pabo en tweedegraads lerarenopleiding na vijf, zes en zeven jaar, naar reguliere en zij-instroom, cohort 2014 (in percentages)

	Pabo				Tweedegraads lerarenopleiding			
	Geen zij-instroom		Zij-instroom		Geen zij-instroom		Zij-instroom	
	Indirect	Direct	Indirect	Direct	Indirect	Direct	Indirect	Direct
Na 5 jaar	58,3	69,5	67,3	56,5	42,1	44,9	55,7	53,6
Na 6 jaar	64,1	76,1	70,3	60,8	49	53,8	60,1	59,4
Na 7 jaar	66,7	78,4	70,9	64	54,6	59,5	63,1	63,1

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Ontwikkelingen in studentenaantallen in nbi

Veel diplomastudenten aan niet-bekostigde instellingen • In kalenderjaar 2020 waren ruim 58.000 studenten ingeschreven aan een niet-bekostigde instelling (juridische term: een rechtspersoon hoger onderwijs). De meeste studenten stonden ingeschreven als diplomastudent (tabel 6.1f). Deze studenten volgen een volledige geaccrediteerde opleiding en hebben de intentie om een diploma te halen. In 2020 studeerden de meeste diplomastudenten aan een hbo-opleiding, namelijk 41.878. In het wetenschappelijk onderwijs ging het om 7.696 diplomastudenten. Ongeveer 8 procent van de studenten stond ingeschreven bij een traject vraagfinanciering. Hier kunnen studenten met vouchers modules van geaccrediteerde opleidingen volgen en stapelen tot een diploma. In 2019 is besloten om de instroom in dit experiment niet te verlengen, het aantal studenten neemt dan ook af. In 2020 volgde ongeveer 7 procent een of meer modules zonder meteen de bedoeling te hebben een geaccrediteerde opleiding met een diploma af te ronden.

Tabel 6.1f Aantal studenten aan niet-bekostigde instellingen, naar type inschrijving 2019 en 2020

	Modulaire student	Diplomastudent	Vraagfinanciering	Totaal
2019	3.333	48.450	5.806	57.589
2020	4.150	49.574	4.439	58.163

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Sector economie het grootst • De meeste studenten volgden een opleiding in deeltijd (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Bij de diplomastudenten in het hoger beroepsonderwijs zijn de vrouwen het sterkst vertegenwoordigd, in het wetenschappelijk onderwijs de mannelijke studenten. De meeste hbo-diplomastudenten staan ingeschreven in de sector economie en in de sector gedrag en maatschappij (tabel 6.1g). Maar ook in de tekortsectoren techniek, onderwijs en zorg staan substantiële

aantallen studenten ingeschreven. In het wetenschappelijk onderwijs staan de meeste diploma-studenten ingeschreven in de sector economie.

Tabel 6.1g Aantal diplomastudenten aan niet-bekostigde instellingen naar sector in 2020

	Sectoroverstijgend	Onderwijs	Natuur	Techniek	Gezondheidszorg	Economie	Recht	Gedrag en maatschappij	Talen en cultuur	Totaal
Hbo	8	1.848	-	3.138	6.004	19.545	2.086	6.509	2.740	41.878
Wo	217	0	251	470	890	5.603	265	0	0	7.696

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2022d)*

6.2 De opleiding

Kwaliteit opleidingen

Kwaliteit bestaande opleidingen op orde • De kwaliteit van opleidingen is over het algemeen in orde. In het accreditatiestelsel wordt de kwaliteit van elke opleiding om de 6 jaar beoordeeld. Al vele jaren komt de NVAO voor ongeveer 95 procent van de opleidingen meteen tot een positief accreditatiebesluit, slechts 4 tot 5 procent van de opleidingen dient eerst op onderdelen verbeteractiviteiten uit te voeren (NVAO, 2021). Ook in de coronaperiode is het aandeel positieve accreditatiebesluiten volgens de NVAO onveranderd hoog. Het concrete aantal opleidingen waarover de NVAO een besluit heeft genomen, was wel lager dan in de planning voorzien; de omschakeling naar online visitaties heeft voor enige vertraging gezorgd. Ook kregen instellingen enige ruimte om de visitatierapporten van hun bestaande opleidingen later in te dienen dan op de 2 daartoe vastgestelde data in het studiejaar 2020/2021, namelijk 1 november 2020 en 1 mei 2021.

Transparantie over individuele opleidingen Wie belangstelling heeft voor de kwaliteit van een bepaalde opleiding aan een instelling, kan het accreditatiebesluit en het onderliggende visitatierapport vinden op de website van de NVAO. Daar staan onderbouwde oordelen op de standaarden uit het beoordelingskader waarop de opleiding is beoordeeld.

Beperkte transparantie over landelijke ontwikkelingen in kwaliteit opleidingen • Er is geen goed zicht op landelijke ontwikkelingen in de kwaliteit van opleidingen. Niemand, NVAO noch inspectie noch andere actoren, kan een landelijk beeld geven van de opleidingskwaliteit. De data uit het accreditatiestelsel zijn daarvoor zonder verdere analyses of onderzoek veelal niet geschikt, bovendien zijn ze onvoldoende toegankelijk. De uitkomsten per accreditatie of toets nieuwe opleidingen (TNO) zijn verwoord in een rapport, maar niet zodanig gearchiveerd dat ze beschikbaar zijn voor nadere analyses. Het archiveringssysteem biedt bijvoorbeeld niet de mogelijkheid om besluiten per periode of per type oordeel te ordenen. Steeds duidelijker wordt het dat het accreditatiestelsel zo is ingericht dat de transparantie over landelijke ontwikkelingen in opleidingskwaliteit te wensen over laat. De inspectie mist de gegevens om haar toezicht op het accreditatiestelsel goed in te vullen. Dit komt op den duur het maatschappelijk vertrouwen in het hoger onderwijs niet ten goede. Ook ontberen beleidsmakers op nationaal niveau empirische gegevens.

Voorbeelden van ontbrekende informatie • Vragen die niet beantwoord kunnen worden, zijn bijvoorbeeld:

- Wat zijn de meest voorkomende problemen bij opleidingen die niet meteen voldoen aan de basiskwaliteit? Ook weten we niet welk type maatregel vervolgens het effectiefst zijn. Onbekend is of de aard van de problemen in de loop der jaren is veranderd, en of er verschil is tussen de problemen in het hbo en wo of tussen het bekostigd en niet-bekostigd onderwijs.

- Waarom hebben instellingen tijdens corona wel veelvuldig uitstel gevraagd voor heraccreditatie van bestaande opleidingen, maar is het aantal aanvragen voor nieuwe opleidingen niet afgenomen? Het is niet bekend welke instellingen, sectoren en opleidingen nieuwe aanvragen doen en/of visitatie uitstellen.
- Hoe zit het met de kwaliteit van opleidingen in afbouw? Binnen de systematiek van het accreditatiestelsel kan een visitatie tien jaar geleden zijn als de laatste student afstudeert. We weten niet hoe vaak en bij welke instellingen dit voorkomt.

Tevredenheid studenten

71 procent van de studenten tevreden • Uit de Nationale Studenten Enquête (NSE) onder 330.000 studenten blijkt dat 71 procent (zeer) tevreden is over hun opleiding in het algemeen en 9 procent (zeer) ontevreden (tabel 6.2a). De tevredenheid over zowel de mogelijkheid tot als kwaliteit van de studiebegeleiding op hun instelling, laat een vergelijkbaar beeld zien. Wo-bachelorstudenten zijn hierover iets vaker tevreden dan hbo-bachelorstudenten.

Tabel 6.2a Percentage studenten dat tevreden is over de opleiding in het algemeen (n = 332.934)

	Bekostigde instellingen					Niet-bekostigde instellingen Hbo en wo	Totaal
	Associatie degree	Hbo-bachelor	Hbo-master	Wo-bachelor	Wo-master		
(Zeer) ontevreden	11,3	10,3	9,2	6,0	6,5	9,9	8,6
Neutraal	24,3	23,4	16,8	15,6	14,5	16,9	19,9
(Zeer) tevreden	64,5	66,2	74,0	79,0	78,9	73,2	71,5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: NSE, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Kwaliteit bekostigd hoger onderwijs tijdens de coronapandemie (maart 2020-najaar 2021)

In kort tijdsbestek afstandsonderwijs gerealiseerd • In 2020 hebben opleidingen in korte tijd een groot deel van het onderwijs omgezet van fysiek naar afstandsonderwijs. Die omschakeling ging relatief snel doordat instellingen flexibel omgingen met de volgorde van de programmaonderdelen in de opleidingen. Een basis ICT-infrastructuur voor afstandsonderwijs was er vaak al. Medezeggenschapsraden en examencommissies werden betrokken bij de noodzakelijke aanpassingen van het onderwijs en de toetsing. Eigen onderzoeken van hogescholen en universiteiten en beoordelingsrapporten van visitatiepanels laten zien dat in het onderwijs en de toetsing werd vastgehouden aan de bestaande eisen en einkwalificaties. Volgens de NVAO en inspectie hebben instellingen tussen maart 2020 en het najaar 2021 systematisch gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit van het afstandsonderwijs door onderwijskundige ondersteuning, training, investering in digitale tools en samenwerking. Instellingen hebben veel geleerd op het terrein van digitalisering van het onderwijs en willen goede ervaringen vasthouden (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Leerervaring studenten minder rijk aan context en minder volledig • Desgevraagd gaven studenten de kwaliteit van het onderwijs in het studiejaar 2020/2021 onder invloed van de coronacrisis een 6- (Inspectie van het Onderwijs, 2021d). Er zijn voordelen zoals minder reistijd en een flexibele tijdsindeling. Maar voor de studenten overheersten de nadelen van afstandsonderwijs zoals het gebrek aan contact en interactie met docenten en medestudenten en een gemis aan sociale en persoonlijke vorming en het verwerven van soft-skills. Het afstandsonderwijs en de alternatieven die werden aangeboden voor praktijkonderwijs en stages gaven beperkte mogelijkheden om het geleerde toe te

passen en in de praktijk te brengen. Mede hierdoor was de leerervaring van studenten minder rijk aan context en minder volledig (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Studievoortgang meestal goed verlopen • De studievoortgang van de meeste studenten is niet negatief beïnvloed door de coronapandemie. De meeste studenten haalden ongeveer net zoveel studiepunten als voor de coronapandemie (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Ongeveer de helft van de bevroegde studenten gaf aan dat de cijfers hetzelfde zijn gebleven en ongeveer een op de zeven studenten heeft betere cijfers behaald. Wel gaf een derde van de bevroegde studenten aan lagere cijfers te halen (Inspectie van het Onderwijs, 2021d). Soms hebben studenten wel vertraging opgelopen, veelal veroorzaakt doordat praktijkcomponenten en stages uitgesteld werden en scripties niet konden worden afgerond. (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Studenten gaven ook een aantal andere redenen voor de studievertraging: gebrek aan motivatie, gebrek aan individuele begeleiding vanuit de opleiding en een slechte onderwijskwaliteit (Inspectie van het Onderwijs, 2021d). Voor sommige studenten, bijvoorbeeld met een aangepast of uitgesteld bsa, zal mogelijk later in de studie vertraging ontstaan. Instellingen en studenten maken zich hier zorgen over, want niet alle vertragingen en tekorten zijn even makkelijk weg te werken (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). Instellingen willen met middelen van het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) de studievertraging aanpakken (OCW, 2021).

Veel onderwijs liep door • Een aanzienlijk deel van het onderwijs liep door. Aan het begin van de coronapandemie konden praktijk- en vaardigheidsvakken en stages geen doorgang vinden (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022). In het studiejaar 2020/2021 gaf ruim 6 procent van de bevroegde studenten die een stage zouden lopen aan dat de stage niet door kon gaan. Bij deze studenten is de stage of uitgesteld of afgeschaft en vervangen door een andere onderwijsactiviteit (Inspectie van het Onderwijs, 2021d). Alternatieven voor het praktijkonderwijs werden aangeboden, zoals vervangende thuisopdrachten of demonstratielessen. Docenten en studenten beoordeelden online alternatieven niet altijd positief. Toen er weer fysiek onderwijs mogelijk was, werd het praktijkonderwijs zo snel mogelijk ingehaald. Ook internationale uitwisseling kon fysiek niet doorgaan. Waar mogelijk hebben instellingen gebruikgemaakt van alternatieve studieonderdelen of binnenlandse mobiliteit of online uitwisseling (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Alternatieve toetsvormen • Studenten maakten toetsen meestal online. Bijna alle instellingen hebben gebruikgemaakt van alternatieve toetsvormen, zoals open-boek-tentamens, essays, online presentaties en online kennistoetsen. Ook was er bij veel opleidingen meer formatieve toetsing. De studenten zijn over het algemeen minder tevreden over online toetsing dan docenten. Waarbij met name digitale surveillance aanleiding geeft tot meer stress en zorgen (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Docenten ondersteund bij omschakeling • Instellingen geven aan dat het omzetten van fysiek naar afstandsonderwijs veel heeft gevraagd van het personeel. De aanpassingen kwamen bovenop het reguliere werk. De werkdruk is hoog en lijkt volgens docenten zelfs een weerslag op de onderwijskwaliteit te hebben. Docenten zijn op verschillende manieren ondersteund bij het omschakelen naar online onderwijs, bijvoorbeeld door trainingen, ondersteuning op technisch vlak, of door ondersteuning van online pedagogisch-didactische vaardigheden. Ook ontstonden tijdens de coronacrisis diverse samenwerkingsverbanden, zoals kennisnetwerken tussen docenten onderling. Enquêtes van instellingen onder docenten tonen aan dat in de loop van de coronacrisis de digitale en de didactische vaardigheden van de docenten verbeterden op het gebied van online onderwijs (NVAO & Inspectie van het Onderwijs, 2022).

Kwaliteit tijdens corona bij niet-bekostigd onderwijs

Snelle transitie naar volledig afstandsonderwijs • Om een beeld van de overgang naar afstandsonderwijs te krijgen, hebben we de verslagen van werkzaamheden over 2020 van de rechtspersonen hoger onderwijs, in de dagelijkse praktijk niet-bekostigde instellingen (nbi's) genoemd, geanalyseerd. Na de eerste lockdown zijn de nbi's volledig overgestapt op online afstandsonderwijs.

Colleges, werkgroepen en afstudeerpresentaties zijn omgezet naar een digitale vorm. De besturen geven in de verslagen aan dat studenten de snelheid waarmee deze transitie is verlopen en de wijze waarop het afstandsonderwijs is ingericht waarderen. Uit de verslagen blijkt dat de besturen de docenten ondersteuning hebben gegeven om hun digitale vaardigheden te vergroten en nieuwe passende werkvormen te vinden. Soms in de vorm van trainingen, soms in de vorm van het faciliteren van onderlinge kennisdeling.

Online toetsing en praktijklessen lastig • Er is veel geëxperimenteerd met online toetsing en examinering, maar de ervaringen zijn niet overal positief. Sommige instellingen vinden het te tijdrovend en intensief. In enkele gevallen vond men de nadelen zo groot dat men zoveel mogelijk terugging naar bekende toetsvormen. De ervaringen met online praktijklessen lopen uiteen van zeer geslaagd tot de constatering dat praktijklessen niet geschikt zijn om op afstand aan te bieden. In dat laatste geval zijn vaak de praktijklessen, net als de stages, naar een later moment in het programma verplaatst, blijkt uit de verslagen.

Veel aandacht voor interactie • Uit de verslagen van de besturen blijkt dat de interactie tijdens online onderwijs moeilijker tot stand komt. Voor studenten is het lastiger de motivatie en de aandacht te behouden. Veel nbi's hebben daarom de roosters aangepast door de digitale lessen in te korten, pauzes aan te passen en een duidelijke, aangepaste opbouw in de lessen aan te brengen. Bijvoorbeeld een korte instructie, gevolgd door een groepsopdracht, presentaties en terugkoppeling. Besturen beschrijven in de verslagen hoe ze met activerende werkvormen proberen de interactie te versterken. Zodra de regels dat toestonden, gingen veel nbi's over op een combinatie van online en fysiek onderwijs. Vaak voldeed dit niet geheel aan de verwachtingen, omdat de interactie in de groep die live aanwezig is veel actiever is dan de groep die de les tegelijkertijd op afstand volgt. Verschillende besturen geven aan dat het lastig is in een hybride setting beide groepen tegelijkertijd goed te bedienen.

Ondersteuning studenten • De nbi's beschrijven maatregelen die ze genomen hebben om de studievertraging tegen te gaan, zoals het verschuiven van deadlines, het versoepelen van overgangsnormen en het vergroten van het aantal herkansingen. Verschillende besturen geven in de verslagen aan dat veel studenten het zwaar hebben gehad in coronatijd. Studenten aan nbi's zijn gemiddeld ouder en moesten soms hun werk, deels thuis, zien te combineren met de zorg voor kinderen. Docenten en/of begeleiders hebben meer individuele gesprekken gevoerd met studenten om problemen rond welzijn vroegtijdig te signaleren en hen mentaal te ondersteunen en studievertraging tegen te gaan.

Pilots leeruitkomsten

Studenten ervaren zoektocht naar de passende mate van flexibiliteit en begeleiding • Studenten kunnen bij 400 opleidingen verbonden aan 21 hogescholen (waarvan 15 bekostigd en 6 niet-bekostigd) een flexibele opleidingsroute volgen. Deze routes maken deel uit van het experiment leeruitkomsten waar gewerkt wordt met beroepspraktijkgerichte leeruitkomsten. De meeste studenten zijn redelijk tevreden over de opleiding en over de geboden flexibiliteit. Ontevredenheid bij studenten hangt ofwel samen met te hoge verwachtingen van flexibiliteit ofwel juist met een hang naar meer structuur. Goede voorlichting over flexibiliseringsmogelijkheden, de begeleiding en het stimuleren van eigen keuzes maken, blijven belangrijke aandachtspunten (Van Casteren, Janssen, Brukx, & Vroegh, 2021).

Opleidingen hebben positieve ervaringen met experiment flexibilisering • Alle instellingen die meedoen aan het experiment leeruitkomsten zien meerwaarde in het werken met beroepspraktijkgerichte leeruitkomsten. Door te werken met leerwegaafhankelijke toetsen zijn gepersonaliseerde leerpaden mogelijk waarin de mogelijkheden van werkplekleren optimaal kunnen worden benut. Docenten staan dicht bij de beroepspraktijk waardoor opleidingen kunnen innoveren en werkgevers opleidingen krijgen die beter aansluiten op hun vraag. De uitdaging voor opleidingen is om nieuwe docenten goed te introduceren in het flexibele leerconcept, omdat het afwijkt van hoe docenten (en studenten) gewend zijn onderwijsprocessen vorm te geven. Ook de doorontwikkeling van ondersteunende ICT-systemen is nog niet altijd afgerond en vraagt aandacht (Van Casteren, et al., 2021).

Studie- en werkklimaat

Veel studenten kunnen vrij hun mening uiten, beperkte groep niet • Ongeveer 7 procent van de in mei en juni 2021 bevroegde studenten voelde zich niet vrij een eigen mening te geven en ongeveer 70 procent voelde zich wel vrij om dat te doen (tabel 6.2b). Sommige studenten uit de laatste groep gaven aan dat de opleiding een prettige sfeer kende en dat studenten zich er gezien voelden. De studenten die zich niet vrij voelen hun mening te geven verdienen aandacht. In het hoger onderwijs, waar kritisch denken erg belangrijk is, zouden zoveel mogelijk opvattingen gehoord moeten kunnen worden. Enkele studenten gaven als voorbeeld dat sommige docenten denigrerend reageerden op opmerkingen van studenten. Of dat een docent heikele maatschappelijke thema's vermeld. Ongeveer 13 procent van de bevroegde studenten kon geen uitspraak doen over de mate waarin ze zich vrij voelen hun mening te uiten. Sommigen geven als toelichting het lastig te vinden een uitspraak te doen door gebrek aan interactie met medestudenten en docenten tijdens de coronaperiode. Verschillende studenten gaven aan dat een online onderwijssituatie geen uitnodigende omgeving biedt om opvattingen te uiten (Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Tabel 6.2b Percentage studenten dat zich vrij voelt zijn eigen mening te geven (n=1.538)

Studenten van mijn opleiding voelen zich vrij hun eigen mening te geven, ook al is die afwijkend	%
(Zeer mee) oneens	7
Niet eens/niet oneens	11
(Zeer mee) eens	70
Studenten die aangaven het niet te weten	12
Totaal	100

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Zicht krijgen op sociale veiligheid • Uit de NSE blijkt dat ongeveer 85 procent van de studenten zich veilig voelt om zichzelf te zijn (tabel 6.2c). Ongeveer 4 procent voelt zich niet veilig om zichzelf te zijn. Dit lijkt een laag percentage, maar alle studenten zouden zich veilig moeten voelen. Het is niet eenvoudig om sociale veiligheid in kaart te brengen aan de hand van generieke data. Om sociale veiligheid in kaart te brengen zouden instellingen de NSE kunnen gebruiken in combinatie met andere indicatoren van sociale veiligheid op de instelling en opleiding. Te denken valt aan meldingen bij vertrouwenspersonen, studieadviseurs, decanen of ombudspersonen, maar ook aan medewerkers- en studententevredenheidsenquêtes. Daarnaast is het belangrijk om in gesprek te gaan met docenten en studenten over sociale veiligheid. De inspectie doet nader onderzoek om de sociale (on)veiligheid in kaart te brengen.

Tabel 6.2c Percentage studenten dat zich veilig voelt om zichzelf te zijn op de instelling waar ze studeren (n=275.501)

	Bekostigde instellingen					Niet-bekostigde instellingen	Totaal
	Associate degree	Hbo-bachelor	Hbo-master	Wo-bachelor	Wo-master		
(Zeer) mee oneens	3,4	3,9	4,4	3,5	4,1	4,0	3,9
Neutraal	12,5	11,9	11,1	11,3	11,1	10,6	11,6
(Zeer) mee eens	84,1	84,2	84,5	85,2	84,8	85,4	84,6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: NSE, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Ook pestgedrag en discriminatie komt voor • Sommige studenten zien pestgedrag (9 procent) en discriminatie (9 procent) op hun opleiding. Ook bij het zoeken van een stage wordt discriminatie gesignaleerd (tabel 6.2d).

Grensoverschrijdend gedrag komt voor • Het merendeel (94 procent) van de door ons bevroegde studenten gaf aan geen grensoverschrijdend gedrag ervaren te hebben (2 procent zegt het liever niet). Bij grensoverschrijdend gedrag kan worden gedacht aan seksuele intimidatie en seksueel misbruik, psychisch en fysiek geweld, en discriminatie. 4 procent van de studenten heeft wel te maken gehad met grensoverschrijdend gedrag. Van de groep studenten die grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt gaf ruim de helft aan dat het ging om grensoverschrijdend gedrag van personeel van de onderwijsinstelling. Veel studenten die aangaven wel eens te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag, gaven aan dat zij met iemand spreken over het incident. Echter, een kwart van de studenten ondernam geen actie en slechts een klein deel van de studenten gaf aan een officiële klacht in te dienen bij de instelling of bij de medezeggenschapsraad, of contact op te nemen met de politie. Mogelijk blijven incidenten zo onzichtbaar voor instellingen (Inspectie van het Onderwijs, 2022a; Inspectie van het Onderwijs, 2022d).

Tabel 6.2d Percentage studenten dat het (on)eens is met stellingen over een veilige leeromgeving in hun opleiding (n=1.538)

	(Zeer mee) oneens	Niet mee eens/niet mee oneens	(Zeer mee) eens	Dat weet ik niet
Sommige studenten worden soms gepest of buitengesloten	48	10	9	33
Sommige studenten voelen zich soms gediscrimineerd	41	7	9	43
Sommige studenten voelen zich soms gediscrimineerd bij het zoeken van een stage	23	7	11	59
In mijn opleiding krijgen studenten soms te maken met (seksueel) grensoverschrijdend gedrag	39	7	6	48
Docenten treden op als ze weten dat een student van mijn opleiding online wordt gepest of buiten gesloten	8	9	19	64
Docenten gaan respectvol om met studenten, ook als die fouten maken	7	13	77	3

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Klachtenprocedures

Niet alle studenten zijn bekend met klachtenprocedure • Bijna de helft van de bevroegde studenten wist bij wie of waar zij een klacht over de opleiding kunnen indienen (tabel 6.2e). Bijna 40 procent wist niet bij wie of waar ze moeten zijn. Op de vraag of studenten makkelijk zouden kunnen uitzoeken bij wie zij terecht kunnen met een klacht over hun opleiding, antwoordde 63 procent bevestigend en 18 procent van de bevroegde studenten zei dit niet makkelijk te kunnen uitzoeken. Het was de inspectie al eerder opgevallen dat veel studenten die een melding bij de inspectie doen, hun weg binnen de instelling niet goed weten te vinden (Inspectie van het Onderwijs, 2022a).

Tabel 6.2e Percentage studenten dat het (on)eens is met stellingen over klachten over de opleiding (n=1.538)

	Ik weet bij wie of waar ik moet zijn als ik een klacht wil indienen over mijn opleiding	Als ik een klacht over mijn opleiding zou hebben, zou ik wel makkelijk kunnen uitzoeken bij wie ik terecht kan	Ik voel me vrij om klachten over mijn opleiding in te dienen zonder bang te zijn dat dit negatieve gevolgen voor me heeft	Ik heb er vertrouwen in dat mijn klacht of feedback over mijn opleiding serieus wordt genomen
(Zeer mee) oneens	38	18	18	29
Niet mee eens/ niet mee oneens	14	19	17	27
(Zeer mee) eens	48	63	66	44
Totaal	100	100	100	100

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022d)

Een open en vrije feedback-cultuur wenselijk • Het is belangrijk dat studenten een open en vrije cultuur ervaren om klachten te melden. Bijna 20 procent van de bevroegde studenten voelt zich echter niet vrij om dat te doen; zij zijn bang dat het indienen van een klacht negatieve gevolgen voor hen heeft. Nagenoeg twee derde van de bevroegde studenten voelt zich wel vrij om dat te doen zonder bang te zijn voor negatieve gevolgen, en ongeveer 17 procent antwoordt neutraal. 44 procent van de bevroegde studenten heeft er vertrouwen in dat hun klacht of feedback over de opleiding serieus wordt genomen, maar 29 procent heeft dit vertrouwen niet. 27 procent van de studenten antwoordt neutraal. De inspectie adviseert instellingen om binnen de eigen organisatie na te gaan hoe daar de klachtenprocedures ervaren worden.

6.3 Het bestuur

Kwaliteitszorg en risicomanagement

Kwaliteitszorg positief beoordeeld op instellingsniveau • De kwaliteitszorg bij instellingen is over het algemeen in orde. De NVAO beoordeelt de kwaliteitszorg op instellingsniveau bij een instellingstoets kwaliteitszorg (ITK). Instellingen die niet voor een ITK kiezen, krijgen een uitgebreide opleidingsbeoordeling waar aspecten van kwaliteitszorg op opleidingsniveau zijn meegewogen. Bijna alle instellingen dan wel opleidingen voldoen zonder voorwaarden aan de vereisten van de instellingstoets kwaliteitszorg of de uitgebreide opleidingsbeoordeling (NVAO, 2021).

Risicomanagement • De afgelopen jaren zijn er in het hoger onderwijs verschillende incidenten geweest in relatie tot cyberveiligheid en sociale veiligheid. Instellingen benoemen in jaarverslagen en bestuursgesprekken veel verschillende risico's en beschrijven de maatregelen die zij nemen. Vaak komt de werkdruk aan de orde en de maatregelen van besturen zoals het verminderen van de interne bureaucratie en het aanbieden van trainingen op het gebied werkdrukreductie. Ook risico's op het gebied van wetenschappelijke integriteit werden in jaarverslagen genoemd.

Risico's beperkt in beeld bij matige opkomst medezeggenschapsverkiezingen • Een goed functionerende medezeggenschap kan een belangrijke informatiebron zijn om risico's tijdig in beeld te krijgen. De opkomstpercentages bij verkiezingen van studentleden voor de medezeggenschapsraad bij universiteiten daalden de afgelopen 5 jaar (tabel 6.3a). Sommige instellingen hadden al lage opkomstpercentages (rond de 10 procent) voor de coronapandemie. Dit beeld baart ons zorgen over de interne checks and balances. De teruglopende opkomstpercentages vormen een risico voor het functioneren van de medezeggenschap en daarmee voor de informatievoorziening aan het bestuur.

Tabel 6.3a Opkomstpercentages bij verkiezingen van studentleden voor de medezeggenschapsraden bij bekostigde universiteiten in de jaren 2017-2021

	Gemiddelde bij 9 universiteiten	Hoogste opkomst	Laagste opkomst
2017	32,1	47,3	10,3
2018	30	45,7	12,0
2019	29,9	42,0	11,4
2020	25,4	31,8	10,5
2021	20,8	30	6,5

Bron: *Inspectie van het Onderwijs (2022d)*

Maatregelen gericht op sociale veiligheid en ongewenst gedrag • De vertrouwensinspecteurs hebben 28 meldingen geregistreerd over het hoger onderwijs in 2020/2021. In 2019/2020 waren het 8 meldingen en in 2018/2019 waren er 10 meldingen (Inspectie van het Onderwijs, 2022b). Instellingen benoemen in hun jaarverslagen ongewenst gedrag als belangrijk risico binnen de onderwijsinstelling. In dit kader geven de besturen aan te beschikken over vertrouwenspersonen die zowel door studenten als medewerkers benaderd kunnen worden. Daarnaast geeft een aantal besturen aan aanvullende maatregelen te treffen, zoals een actualisatie van de klachtenregeling ‘ongewenste omgangsvormen’ en het (verruimen van de) aanstelling van een vertrouwenspersoon of ombudsfunctionaris voor zowel studenten als medewerkers. Afgelopen jaar zijn er verschillende incidenten geweest met sociale veiligheid en grensoverschrijdend gedrag in het mode- en kunstonderwijs. Voor de inspectie was dat aanleiding voor een (nog lopend) onderzoek. Het kunstonderwijs zelf heeft inmiddels een plan van aanpak gemaakt en verschillende facetten van sociale veiligheid benoemd (Vereniging Hogescholen, 2021a, 2021b). De inspectie adviseert het hele hoger onderwijs (nog) meer te investeren in risicomanagement dat, naast het landelijk monitoren, de risicofactoren binnen de eigen instelling in kaart brengt. Evaluatie en zo nodig het versterken van een veilige en open cultuur en intensivering van maatregelen om de positie van de student en medewerker te beschermen kunnen de sociale veiligheid vergroten.

Versterking van risicomanagement gericht op cyberveiligheid • In jaarverslagen melden instellingen vaak risico’s ten aanzien van de digitale veiligheid en het waarborgen van de privacy. Besturen beschrijven bewustwordingscampagnes, nieuwsbrieven en kaders voor specifieke rollen binnen de organisatie, als belangrijke middelen om de digitale veiligheid te bevorderen. Intensivering ervan is nodig, gezien de recente hacks in de computernetwerken (Inspectie van het Onderwijs, 2021a). De problemen kunnen verschillen van aard en kunnen effect hebben op verschillende plekken binnen de instelling: soms gaat het om privacygevoelige gegevens van studenten of docenten die op straat liggen, soms om toetsgegevens, soms om onderzoeksgegevens. De gevolgen lopen uiteen van individuen die geschaad worden als hun medische dossiers gehackt zijn tot groepen studenten voor wie het onderwijs niet goed door kan gaan. Het bewaken van de risico’s is een belangrijke taak van het bestuur, dat daarbij ondersteund wordt door ICT-specialisten. De incidenten wijzen op de noodzaak van hoge prioriteitstelling van cyberrisico’s door de besturen en van de bespreking van cyberrisico’s met de eigen raden van toezicht. Zij dienen alerter te zijn op cyberincidenten en hierover het gesprek binnen en buiten de instelling te voeren. Omdat cybercriminaliteit zich steeds blijft ontwikkelen is meer kennis delen over (nieuwe) aanvalsstrategieën en specifieke dreigingsinformatie tussen onderwijsinstellingen van belang om incidenten te voorkomen, en daar waar zij zich voordoen de effecten te beperken. Het opzetten van het SURFsoc is hiervan een voorbeeld.

Aanbeveling rond cyberweerbaarheid • We bevelen instellingen aan om de cyberweerbaarheid te verhogen door:

- cyberveiligheid een integraal onderdeel te maken van het risicomanagement. Dit vraagt om centrale regie vanuit het bestuur, om kennis en kunde te vergroten, bewustzijn in alle niveaus van de organisatie te vergroten, vrijheden bij de inrichting van de ICT in decentrale delen van de organisatie ter discussie te stellen.

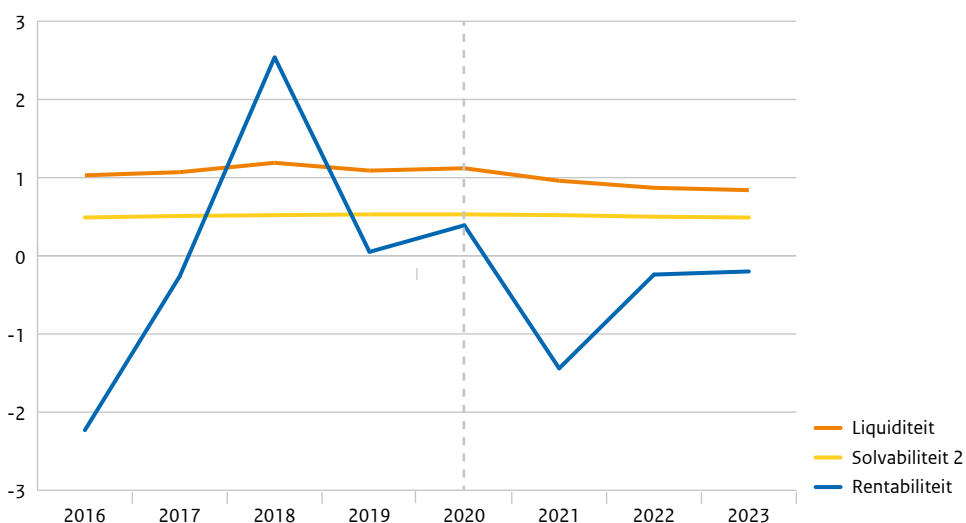
- een gedeeld ambitieniveau voor het normenkader van de cyberveiligheid met de hele organisatie – en het stelsel – te expliciteren en periodiek vast te stellen welke verbeteringen en maatregelen nodig zijn.
- informatie over kwetsbaarheden en specifieke cyberdreigingen meer en breder te delen zodat de verschillen in het niveau van cyberweerbaarheid tussen (hoger) onderwijsinstellingen niet zal toenemen.
- samen te werken in de hele keten, door gezamenlijk maatregelen te nemen die individuele onderwijsinstellingen niet zelf kunnen realiseren.
- naast de bestaande krachtige informele uitwisselingen in het stelsel, het eigenaarschap voor cyberveiligheid duidelijk te beleggen binnen het stelsel.
- meer regie vanuit de overheid te genereren door met hoger onderwijsinstellingen te reflecteren op het ambitieniveau, en de stappen naar dat ambitieniveau af te stemmen tussen bestuurders, beleid en toezicht.

Financiële kwaliteit

Hoger beroepsonderwijs

Hoe staan de instellingen er financieel voor? • In 2020 ontvingen de 35 bekostigde hogescholen in totaal ruim 4,66 miljard euro aan baten. Dat is 100 miljoen meer dan het jaar ervoor. De rijksbijdrage vormt met 72 procent de grootste inkomstenbron. De tweede belangrijke batenpost wordt gevormd door de college- en cursusgelden. De inkomsten hieruit stegen met ruim 4 procent tot 880 miljoen euro, omdat het aantal studenten tijdens de coronapandemie toenam. De totale lasten bedroegen ruim 4,6 miljard euro: een stijging van 90 miljoen. De personeelslasten stegen met 141 miljoen euro. Uiteindelijk bedroeg het netto resultaat van alle hbo-instellingen gezamenlijk 18 miljoen euro. Vorig jaar was dat nog 4 miljoen. De liquiditeitspositie en de solvabiliteitspositie van de hogescholen zijn gemiddeld genomen stabiel gebleven (figuur 6.3a). Uit hun meerjarenbegrotingen blijkt dat de hogescholen verwachten dat hun liquiditeit en solvabiliteit zullen dalen in de periode 2021-2023. De waarden blijven echter ruim voldoende. Dat betekent dat de hogescholen genoeg geld beschikbaar hebben om geplande uitgaven te doen en genoeg geld achter de hand hebben om ook in de toekomst aan hun financiële verplichtingen te voldoen.

Figuur 6.3a Ontwikkeling financiële kengetallen hoger beroepsonderwijs in de jaren 2016 tot en met 2023 (n 2020=35)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022c)

Verschillen tussen soorten hogescholen • De gemiddelde liquiditeit van alle hogescholen is gestegen van 1,09 naar 1,12. Bij de pabo's en kunstvakscholen daalde de liquiditeit juist iets, maar ligt deze met 1,49 en 1,57 nog fors hoger dan bij de groene hogescholen (1,04) en de algemene hogescholen (1,09). Bij de groene hogescholen is sprake van een stijging, want daar was de liquiditeit in 2019 nog 0,73 en nu 1,04. De solvabiliteit van de hogescholen is het afgelopen jaar vrijwel gelijk gebleven. Evenals voorgaande jaren ligt het gemiddelde van de solvabiliteit van kunsthogescholen en pabo's hoger dan bij de algemene en groene hogescholen. Bij de algemene hogescholen bedraagt het gemiddelde 0,52. Bij de kunstinstellingen is het gemiddelde 0,69. Voor de pabo's geldt een gemiddelde van 0,66. De solvabiliteit van de groene hogescholen is de afgelopen jaren verbeterd (Inspectie van het Onderwijs, 2022c).

Ook verschillen in rentabiliteit • Ook bij de rentabiliteit bestaan verschillen tussen de typen hogescholen. Voor de hbo-sector als geheel bleef de rentabiliteit op een vergelijkbaar niveau als in 2019. Bij de pabo's is de sterk negatieve rentabiliteit van 2019 in 2020 opnieuw te zien (-3,02 in 2019 en -3,44 in 2020). Bij de groene hogescholen is daarentegen juist een sterke toename in rentabiliteit te zien, naar een waarde van 5,37 in 2020. Volgens de meerjarenbegrotingen zal de rentabiliteit voor de verschillende soorten hogescholen in de komende jaren weer stabiliseren op waarden tussen de -0,73 (kunst) en 1,81 (pabo) in 2023. Per 31 december 2021 stond 1 hbo-instelling onder verscherpt financieel toezicht (Inspectie van het Onderwijs, 2022c).

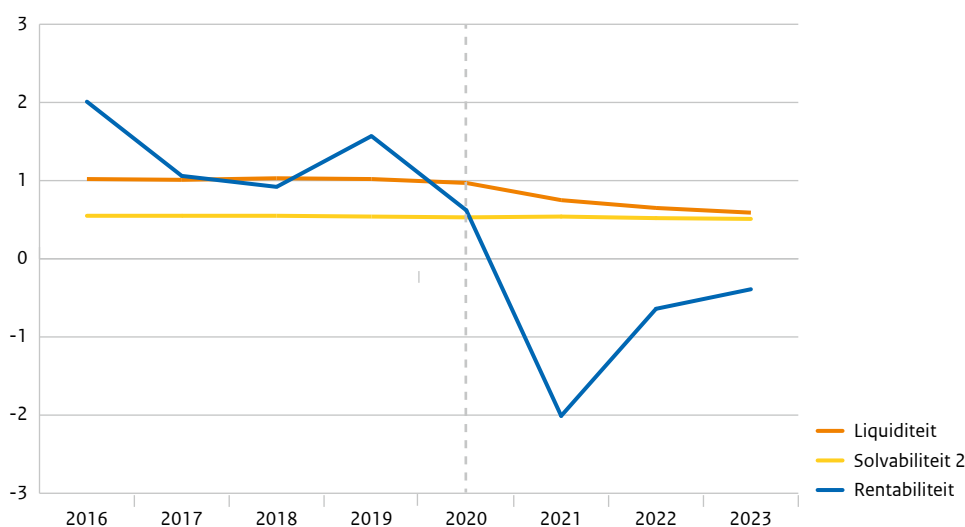
Internationale studenten • Eerder besteedden wij aandacht aan de mogelijke tijdelijke of blijvende effecten van de coronapandemie op het aantal ingeschreven internationale studenten uit zowel EER- als niet-EER-landen. De aanname was dat er onder deze studenten minder inschrijvingen en meer uitvallers zouden zijn, vanwege internationale reisbeperkingen en het online onderwijs. Met name kunstvakscholen, waar het aandeel internationale studenten erg groot is, zouden weleens te maken kunnen krijgen met een inkomstendaling (Inspectie van het Onderwijs, 2021c). Het aantal eerstejaars internationale studenten in het kunstonderwijs steeg in 2020 echter met 9,2 procent. Het aantal inschrijvingen van internationale studenten (een toename met 7,9 procent) en de daarmee gemoeide inkomsten uit college- en cursusgeldten blijken voor het hoger beroepsonderwijs als geheel ook te zijn gestegen (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). Daarmee is de vrees voor mogelijke inkomstendaling onterecht gebleken.

Wetenschappelijk onderwijs

Hoe staat het wetenschappelijk onderwijs er financieel voor? • Over 2020 heeft het wetenschappelijk onderwijs netto een positief totaal resultaat gerealiseerd. Maar dit kwam wel bijna de helft lager uit dan het jaar ervoor: 53 miljoen euro versus 104 miljoen in 2019. Het totaalresultaat is beïnvloed door 2 eenmalige incidentele baten en een subsidiebedrag dat als baten is gepresenteerd, maar waarvoor de uitgaven in de komende jaren plaatsvinden. De totale baten namen met 186 miljoen euro toe. Deze stijging is het gevolg van hogere rijksbijdragen en hogere cursus- en collegegeldten. De baten van werk in opdracht van derden en overige baten liepen juist terug, waarschijnlijk door de beperkingen die de pandemie met zich meebracht. De gezamenlijke lasten van de universiteiten stegen met 261 miljoen euro. De post overige lasten daalde met 142 miljoen euro, maar de personeelslasten stegen juist fors met 389 miljoen euro. Tussen 2016 en 2020 stegen de totale personeelslasten met een kleine 1,2 miljard euro. Een stijging van bijna 27 procent (Inspectie van het Onderwijs, 2022c). Het aantal fte's steeg in dezelfde periode met een veel lager percentage, namelijk met 16 procent van 42.618 naar 49.437 fte's (UNL, 2022). Dit is een positieve ontwikkeling en conform de afspraak met de sector om meer te investeren in de kwaliteit van de medewerkers. De grotere stijging van de personeelslasten is waarschijnlijk mede te verklaren door een combinatie van cao-loonsverhoging, meer medewerkers in vaste dienst, een hogere inschaling van medewerkers en het doorlopen van treden in de schalen naar een hoger salarisniveau.

De financiële positie is voldoende • De financiële positie van de sector is voldoende te noemen. Net als in voorgaande jaren voorspelt de sector ook voor de komende 3 jaar een negatief resultaat. De solvabiliteit ligt voor de sector boven de signaleringswaarde en blijft naar verwachting in de periode

Figuur 6.3b Ontwikkeling financiële kengetallen wetenschappelijk onderwijs in de jaren 2016 tot en met 2023 (n 2020=18)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2022c)

2021-2023 redelijk stabiel (figuur 6.3b). Universiteiten verwachten in de komende periode een forse afname van de liquiditeit: van 1,02 in 2019 tot 0,59 in 2023.

Verschillen tussen soort universiteiten • Levensbeschouwelijke universiteiten hebben nog steeds een ruimere liquiditeit (2,49) en solvabiliteit (0,74) dan de andere universiteiten, al zijn beide waarden wel afgenomen in 2020. De rentabiliteit is daarentegen erg negatief met -10,5. Men spreekt kennelijk het vermogen aan voor intensivering in onderwijskwaliteit of huisvesting. Bij de technische universiteiten is er sprake van een lichte stijging van de solvabiliteit en liquiditeit vergeleken met 2019. Bij de algemene universiteiten is juist sprake van een lichte daling (Inspectie van het Onderwijs, 2022c).

Internationale studenten • Eerder besteedden wij aandacht aan de mogelijke tijdelijke of blijvende effecten van de coronapandemie op het aantal ingeschreven internationale studenten uit zowel EER- als niet-EER-landen. De aanname was dat er onder deze categorie studenten vanwege reisbeperkingen en het online onderwijs minder inschrijvingen en meer uitvallers zouden zijn (Inspectie van het Onderwijs, 2021c). Het aantal internationale studenten en de daarmee gemoeide inkomsten uit college- en cursusgeld zijn echter gestegen. Daarmee is de vrees voor mogelijke inkomstendaling onterecht gebleken. Het aantal internationale studenten bedroeg 79.985 per 1 oktober 2021. Dat is 23 procent van alle wo-studenten. Daarvan waren er 22.650 afkomstig uit landen buiten de EER. Het aantal studenten uit de EER steeg in een jaar tijd met 17 procentpunten. Die stijging lag voor studenten van buiten de EER op 8 procentpunten. In 5 jaar tijd zijn de percentages respectievelijk met 77 en 52 procentpunten gestegen (Inspectie van het Onderwijs, 2022d). De stijging houdt naar verwachting aan. Dit stelt universiteiten voor grote uitdagingen, niet alleen financieel (vanwege de systematiek van macrobudget) maar ook voor onderwijs en onderzoek, huisvesting en personele bezetting.

Wet- en regelgeving

Boeterapporten bij niet naleving wet namen en graden • Tien onderwijsorganisaties hebben sinds 2017 onterecht gebruik gemaakt van de naam universiteit of hogeschool of hebben onterecht graden verleend. Sinds 1 juni 2017 zijn namen en graden immers beschermd in de WHW, met als doel het tegengaan van misleiding van (aspirant-)studenten en werkgevers. Omdat de tien onderwijsorganisaties hun overtreding niet meteen herstelden, heeft de inspectie hierover een openbaar boeterapport opgesteld. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft deze rapporten

benut als basis voor het opleggen van boetes. Ruim zeventig onderwijsorganisaties – merendeels niet-erkende onderwijsorganisaties – hebben we sinds 2017 ook tegen het licht gehouden in verband met een mogelijke overtreding. De meeste onderwijsorganisaties bleken niet in overtreding of pasten hun werkwijze na contact met de inspectie aan. Bij enkele casussen hebben we de besluitvorming opgeschort omdat wet- en regelgeving rondom het verlenen van graden onvoldoende duidelijk is. Daar waar dat kon hebben we ingezet op duidelijke informatievoorziening aan (aspirant-)studenten.

Aanvragen verzorgen opleidingen in buitenland voldoen niet Twee voorstellen voor de start van het verzorgen van een opleiding in het buitenland, die de inspectie in 2019 heeft getoetst aan de regelgeving in de WHW (artikel 1.19/1.19a), voldeden niet aan de vereisten. De naleving van de WHW en de bestuurlijke en financiële continuïteit van deze partijen waren niet op orde. Verschillende instellingen gaven aan graag hun aanvraag in orde te willen maken, maar onvoldoende helder te hebben wat volgens de betreffende Algemene Maatregel van Bestuur bij de WHW de voorwaarden zijn. Ook wij constateren op basis van eigen evaluatie dat de regelgeving onvoldoende duidelijk en specifiek is en daarmee ook voor goedwillende instellingen problematisch. De inspectie vindt de uitvoerbaarheid bij verdere aanvragen risicovol als de wetgever niet meer duidelijkheid schept over de precieze voorwaarden.

Internationaal, flexibel en online onderwijs geen goede plaats in de WHW • Onnodige lastendruk en problematische handhaafbaarheid spelen tegenwoordig vaker bij Nederlandse instellingen die onderwijs willen verzorgen in het buitenland, vaak in samenwerking met buitenlandse partners. Dit speelt bij joint programmes, met onheldere definities, bij een omvattende overeenkomst (bekend als de 25 procent-regel), de bovengenoemde aanvraagprocedure en de buitenlandse wettelijke regeling. Ook vanuit Nederland georganiseerd online afstandsonderwijs kan een route vormen waarmee instellingen onderwijs in het buitenland verzorgen. Deze regelingen voor het verzorgen van onderwijs in het buitenland zijn zo complex dat niet wezenlijk wordt bijgedragen aan het doel om internationale samenwerking te bevorderen. Strijdige regelgeving van verschillende landen, bijvoorbeeld over de rol van examencommissies, kan internationale samenwerking ook complex maken. Bij al deze regelingen bestaat het risico dat bepaalde kwaliteitswaarborgen omzeild worden.

Studenten en opleidingen in onzekerheid bij verdere flexibilisering • Indien flexibilisering met het wetsvoorstel leeruitkomsten uitgroeit van pilot tot een veelvoorkomende onderwijsvorm, verwacht de inspectie dat de spanning met de WHW steeds groter wordt. Lastiger is het voor instellingen als abstracte wettelijke verplichtingen bijvoorbeeld ten aanzien van validering niet helder gedefinieerd zijn en niet te interpreteren zijn in de geest van de wet. Lastiger wordt het voor de inspectie als kaders voor handhaving niet meer toepasbaar zijn in de nieuwe werkelijkheid, bijvoorbeeld ten aanzien van de onderwerpen die raken aan de zorgplicht, zoals voorlichting en begeleiding en dus ook het gebruik van het zogenoemde studieplan in de praktijk. Voor studenten wordt flexibel studeren zo een onzeker avontuur.

Actualisering wetgeving gewenst • De WHW dateert uit een tijdperk waarin flexibilisering, internationalisering en digitalisering weinig gebruikelijk waren. Aanvullende brieven en brochures naast de WHW lossen het probleem voor de instellingen niet wezenlijk op omdat interpreteren van wetsartikelen in de geest van een gedateerde wet steeds moeizamer wordt. Het is van belang dat ook op alle huidige en toekomstige onderwijsvormen en samenwerkingsverbanden adequate overheidssturing plaatsvindt en toezicht mogelijk is. Een actualisatie van de wetgeving voor het hoger onderwijs is gewenst.

Literatuur

- Bussink, H., Vervliet, T., Weel, B. ter, Winter-koçak, S. de, Soeterik, I., & Yohannes, R. (2021). *De impact van de coronapandemie op de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt. Achtergrond document bij Monitor 3*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Casteren, W. van, Janssen, B., Brukx, D., & Vroegh, T. (2021). *Evaluatie experimenten leeruitkomsten deeltijd en duaal hoger onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.
- Doel, R. van den, Edwards, A., Beuningen, C. van, Breetvelt, I., & Graaff, R. de (2021). *Effecten van Engels als voertaal in het hoger onderwijs: leeromgeving, leerprocessen, leeropbrengsten*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Inspectie van het Onderwijs (2019a). *Internationalisering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2019b). *Maatwerk voor aankomende leraren, een onderzoek naar maatwerk in deeltijd lerarenopleidingen*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *COVID-19-monitor: hoger onderwijs (derde meting)*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021a). *Binnen zonder kloppen. Digitale weerbaarheid in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021b). *De Staat van het Onderwijs 2021*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021c). *De Financiële Staat van het Onderwijs 2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021d). *Gevolgen van zestien maanden corona voor het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021e). *Technisch rapport hoger onderwijs. Bovensectoraal themaonderzoek 16 maanden coronacrisis*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021f). *Wel of niet naar de hogeschool? Achterliggende mechanismen van onbedoelde zelfselectie in het keuzeproses van mbo 4-studenten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2021g). *Zij-instroom in het beroep van leraar in het primair onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2022a). *Factsheet klachtenprocedures in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2022b). *Factsheet sociale veiligheid in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2022c). *Technisch rapport Financiële kwaliteit. De Staat van het Onderwijs 2022*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. Te downloaden van: www.destaatvanhetonderwijs.nl
- Inspectie van het Onderwijs (2022d). *Technisch rapport Hoger onderwijs. De Staat van het Onderwijs 2022*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. Te downloaden van: www.destaatvanhetonderwijs.nl
- Inspectie van het Onderwijs (2022e). *Technisch rapport Uitstroom en Arbeidsmarkt*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. Te downloaden van: www.destaatvanhetonderwijs.nl
- Inspectie van het Onderwijs & NVAO (2021). *Dragers van waarden. Gezamenlijke notitie persoonlijke ontplooiing en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- NVAO (2021). *NVAO Jaarverslag 2020*. Den Haag: Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie.
- NVAO & Inspectie van het Onderwijs (2022, te verschijnen). *De kwaliteit van het hoger onderwijs ten tijde van Covid-19*. Den Haag: Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie en Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- OCW (2021). *Eerste voortgangsrapportage Nationaal Programma Onderwijs: mbo, ho en onderzoek*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

- RIVM, Trimbos-instituut, & GGD GHOR Nederland (2021). *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs. Deelrapport I Mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- UNL (2020). *Nederland is aantrekkelijk voor internationaal talent*. Geraadpleegd op 1 december 2021 van: <https://www.universiteitenvannederland.nl/nederland-is-aantrekkelijk-voor-internationaal-talent.html>
- UNL (2021). *Instructietaal universitaire opleidingen*. Geraadpleegd op 1 december 2021 van: <https://www.universiteitenvannederland.nl/taal-en-opleiding.html>
- Vereniging Hogescholen (2017). *Hogescholen maken bewuste keuzes voor internationalisering*. Geraadpleegd op 1 december 2021 van: <https://www.vereniginghogescholen.nl/actueel/actualiteiten/hogescholen-maken-bewuste-keuzes-voor-internationalisering>
- Vereniging Hogescholen (2021a). *Contouren Code Sociale Veiligheid en plan van aanpak voor het kunstonderwijs*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Vereniging Hogescholen (2021b). *Statement Sociale Veiligheid in het kunstonderwijs*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.